

NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ, 1949-1999: KUZEY-ATLANTİK İTTİFAKINDAN AVRUPA-ATLANTİK GÜVENLİK ÖRGÜTÜNE

Yrd. Doç. Dr. Nejat Doğan

Erciyes Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Özet

1949 ile 1999 arasındaki gelişmeler göstermektedir ki NATO ilk 50 yıllık tarihinde önemli örgütsel değişiklikler geçirmiştir. Kore Savaşı, Küba füze krizi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi uluslararası güvenlik ortamındaki gelişmeler, ortaya çıkan yeni güvenlik ortamlarına uyum sağlamak için NATO'yu değişiklik yapmaya itmiştir. NATO'nun yeni örgütsel amaç ve araç tanımlamasının son şekline bakıldığında ise, sadece uluslararası güvenlikteki gelişmeler değil, ABD-Avrupalı müttefikler arasındaki ilişkiler ile Avrupalı devletlerin kendi politik stratejileri ve bu devletlerin birbirleri arasındaki dengelerin de örgütsel değişim üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. 50 yıllık tarihi incelendiğinde, bugünkü NATO'nun ilk kuruluş yıllarındaki NATO'dan oldukça farklı bir örgüt olduğu ortaya çıkmaktadır. Artık NATO bir "Kuzey Atlantik" ittifakı değil, "Avrupa-Atlantik" bölgesinde güvenlik ve istikrarını sağlamaya çalışan ve bir tarafta ABD'nin diğer tarafta da Avrupa Birliği üyelerinin liderliğini yaptığı iki başlı bir örgüttür.

Anahtar Kelimeler: NATO, örgütsel değişim, Avrupa bütünleşmesi, güvenlik rejimi, Avrupa-Atlantik bölgesi.

Organizational Change of NATO, 1949-1999: from a North-Atlantic Alliance to a Euro-Atlantic Security Organization

Abstract

NATO experienced critical organizational changes in its first fifty years. The developments in the international security environment such as the Korean War, the Cuban missile crisis, and the collapse of the Soviet Union pushed NATO to make organizational changes in order to adapt to new security environments. The US-European relations and the national security and defense policies of the European allies, however, had an effect on the nature of the purposes and means adopted by the organization. Given the organizational transformations, one can conclude that today's NATO is radically different from the original alliance. Rather than an alliance founded to deter any aggression in the North Atlantic area, NATO is now an organization that aims to preserve peace and to reinforce security and stability in the Euro-Atlantic area. Besides, the European allies, that is those states that are members of both NATO and the European Union, seems to have created an organization within the organization.

Keywords: NATO, organizational change, European integration, security regimes, the Euro-Atlantic area.

Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne

GİRİŞ

1949'dan beri dünya güvenliğini sağlayan en önemli örgütlerden biri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) olmuştur. Ancak bugünkü NATO, kurulduğu günden itibaren oldukça farklı bir örgüttür. Bu nedenle makale, NATO'nun 1949-1999 arasında geçirdiği örgütsel değişiklikleri incelemekte ve bu değişikliklerin nedenlerini açıklamaktadır.

Örgütsel değişiklik kavramı, NATO'nun açık veya zımni kabul ettiği amaçlarında ve bu amaçları gerçekleştirmek üzere kullandığı araçlarında değişikliğe gitmesini ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasındaki ve 1945-1949 yılları arasındaki gelişmeler göstermektedir ki, Kuzey Atlantik Antlaşması temelde iki amacı gerçekleştirmek için imzalanmıştı. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, dünya ve Avrupa güvenliğine karşı Sovyet tehdididir. Sovyetler Birliği savaş sonrasında Doğu Avrupa'yı kontrol altına alıp buralarda kukla hükümetler kurmakla kalmamış, Yunanistan'ı tehdit ederek ve Türkiye'den üs ve toprak taleplerinde de bulunarak etki alanını Balkanlara ve Akdeniz'e yaymayı amaçlamıştır (OSGOOD, 1962: 14-17; IRELAND, 1981: 19; VALI, 1972: 69-73).

NATO'nun kuruluşunda etkili olan diğer konu ise "Almanya sorunu" dur. Bu sorun Almanya ve diğer Avrupa devletleri tarafından farklı tanımlanmıştır. Almanya sorunu 19. yüzyılın ortalarından beri Almanya tarafından Almanların tek bir devlet altında birleşmesi gibi tanımlansa da, diğer Avrupa devletleri açısından bu sorun, Alman askeri gücünün Avrupa'da istikrarı ve güç dengesini bozma olasılığıdır (WALLMANN, 1986: 3). Bu yaklaşıma göre, Almanya, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına yol açarak, 20. yüzyılda iki kez Avrupa'daki sorunların kaynağı olmuştur. Böylece, NATO'nun amaçlarında

değişiklik olup olmadığı sonucuna varırken, Sovyet tehdidi ve Almanya sorununa müttefiklerin yaklaşımının incelenmesi gerekmektedir. Örgütün araçlarındaki değişikliği incelerken de, özellikle örgüt içinde kabul edilen stratejiye bakmak gerekmektedir. Çünkü ittifak stratejisi, ittifakın temel görev tanımını yapmanın yanında, üyelerine olası bir saldırı durumunda bu saldırının nasıl durdurulacağı ve bu süreçte ne tür silahların kullanılacağını açıklamaktadır.

1949-1999 arasında NATO'nun örgütsel gelişimini dört ana dönem içinde incelemek mümkündür: 1949-1962; 1963-1969; 1970-1984; ve 1985-1999 dönemleri. İlk dönem temelde iki blok arasındaki aşırı gerginlik dönemidir; Kore Savaşı göstermiştir ki, dünya ve Avrupa güvenliğine tehdit sadece politik değil aynı zamanda askeri niteliktedir. Bu nedenle müttefikler Kuzey Atlantik *Antlaşması*'nı Kuzey Atlantik *Örgütü* haline getirerek bu tehdide karşı daha düzenli bir mücadeleyi benimsemişler ve aynı zamanda "kitlesel karşılık" stratejisini kabul ederek örgüt araçlarında nükleer silahların önceliğini benimsemişlerdir. 1963-1969 dönemi ise, iki blok arasındaki görece yumuşamanın başladığı dönemdir. Küba krizi, ABD-SSCB arasında nükleer bir savaşın olası olduğunu ve böyle bir durumda dünyanın İkinci Dünya Savaşı'ndakiyle karşılaştırılamayacak derecede büyük bir yıkıma uğrayacağını göstermiştir. Bu nedenle NATO, bir yandan "yumuşama"yı yeni bir amaç olarak belirlerken bir yandan da "esnek mukabele" stratejisini kabul ederek araçlarında da değişime gitmiştir. Bu dönemde beliren yumuşama gelişerek kendini üçüncü dönemde hissettirmiş ve 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla Avrupa güvenlik rejimi doğmuştur. İki blok arasında Avrupa'da güç kullanılmaması anlayışını benimseyen ve Avrupa'da bölünmüşlüğü tanıyan bu rejim, 1970-1984 yılları arasında NATO'da örgütsel statükonun korunmasına yol açmıştır. 1985-1999 yılları arasında ise, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve böylece iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ve Avrupa güvenlik rejiminin değişmesiyle NATO hem amaç hem de araçlarında köklü değişikliklere gitmiştir. Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesi amaç olarak yerini Rus gücünün kontrol altına alınmasına bırakmış ve terörizm, etnik çatışmalar, ülkelerdeki otorite boşluğu gibi konvansiyonel olmayan tehditlerin örgütü uğraştıracak temel sorunların kaynağı olacağı kabul edilmiştir. NATO, "Avrupa-Atlantik" bölgesinde politik istikrar ve güvenlikle ilgilenen bir örgüt konumuna gelmiş ve bu bölgedeki amaçlarına ulaşmak için genişlemeyi başlı başına bir amaç olarak benimsemiştir. Bu amaçlar doğrultusunda örgüt, "İttifakın Stratejik Kavramı"nı kabul etmiştir.

Tüm bu değişim ve gelişmelerde, ABD'nin kendi ulusal stratejisi ile çıkarlarının yanında, temelde ABD ile uluslararası sistemdeki diğer başat gücün yani SSCB ve sonraları Rusya'nın etkileşimiyle ortaya çıkan uluslararası

güvenlik ortamının ve Avrupalı devletler ile ABD arasındaki ilişkilerin belirleyici olduğu görülmektedir.

I. 1949-1962 DÖNEMİNDE NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ

1. NATO'nun Kurulduğu Uluslararası Ortam ve Kore Savaşı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve Sovyetler Birliği "süper güç" olarak doğmuş ve savaş sırasında ortaya çıkan politik çatışma belirginleşerek bu devletlerin önderliğini yaptığı bir yanda Batılı ve diğer yanda sosyalist devletlerden oluşan iki kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıkmıştır.

"Prag darbesi" olarak anılan 1948'in Şubat ayında Çekoslovakya Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği'nin desteğini de arkasına alarak askeri bir darbeye ülke yönetimini ele geçirmesinin, Avrupa'da demokratik devletlerin örgütlenmesinde ve NATO'nun kurulmasında önemli bir etkisi oldu. Prag darbesi sonrasında Brüksel'de bir araya gelen İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg dışişleri bakanları 17 Mart tarihinde "Brüksel Antlaşması"nı imzaladılar. Bu antlaşmanın 4. maddesine göre, taraf devletlerden biri Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, diğer taraf devletler askeri güç de dahil olmak üzere, tüm olanaklarıyla saldırıya uğrayan devlete yardım edeceklerdi. Bu madde kapsamında, Brüksel Antlaşması devletleri Eylül 1948'de "Batı Birliği Savunma Örgütü" adını verdikleri ittifakı kurmuşlardır.

Brüksel Antlaşması devletleri ile ABD'nin bir ittifak içerisinde yer almasına giden süreçte Berlin bunalımı ile Vandenberg Kararı'nın etkisi büyük olmuştur. Prag darbesi yanında, 1948 yılına damgasını vuran diğer bir siyasi gelişme Berlin bunalımıydı. Sovyetler, Batı Berlin ile Batı Almanya arasındaki her türlü ulaşımı keserek müttefikleri yıldırma ve Batı Berlin'inden vazgeçmelerini sağlamak istiyordu. Batı Berlin ablukası, ABD'nin "hava köprüsü" oluşturması sonucunda anlamını yitirse de bunalım, Berlin'in her iki tarafında belediye seçimlerinin de yapılmasıyla Berlin'de bölünmüşlüğü tanınmasına kadar gitti. Prag darbesi ve Berlin bunalımı, aynı zamanda ABD'nin ittifaklardan kaçınma olarak tanımlanacak geleneksel dış politikasını bırakması yönünde baskı oluşturdu. Senatör Vandenberg'in hazırladığı karar tasarımasının 11 Haziran 1948'de ABD Senatosu tarafından kabul edilmesiyle de, ABD'nin Avrupalı devletlerle bir ittifak antlaşması imzalamasının yolu açılmış oldu (SANDER, 1984: 479-480, 494-495; ARMAOĞLU, 1989: 445-449).

Sonuçta, 4 Nisan 1949'da ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksembourg, Norveç ve Portekiz Washington D.C.'de bir araya gelerek bu yeni dünyadaki güvenlik ve askeri tehlikelere karşı Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalamışlardır. Fakat, bu antlaşmanın uluslararası bir örgüte dönüşmesi ve savunma konusunda bir ittifak stratejisinin belirlenmesi Kore Savaşı nedeniyle olmuştur.

25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan savaş, dünya ve Avrupa güvenliğine karşı Sovyetlerin sadece politik değil, aynı zamanda askeri bir tehdit oluşturduğu inancını Batı bloğunda pekiştirdi. Sovyetler Birliği, Avrupa'yı doğrudan işgal edebilir veya Kuzey Kore birliklerini Güney Kore'ye karşı kışkırttığı gibi, Doğu Alman "polis gücünü" de Batı Almanya'ya saldırması için destekleyebilir ve böylece Avrupa'da istikrarı dolaylı yoldan bozabilirdi. Sovyet tehdidinin bu şekilde algılanmasıyla New York'ta toplanan Kuzey Atlantik Konseyi, Avrupa'da askeri bir gücün oluşturulmasına karar verdi. (NATO, 1975: 59) Avrupa Müttefik Komutanlığı kuruldu, General Dwight D. Eisenhower ilk Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı olarak atandı ve 2 Nisan 1951 tarihinde Avrupa Müttefik Kuvvetleri Karargahı Fransa'da açıldı. (NATO, 1989: 39) Böylece, Kuzey Atlantik Antlaşması, askeri-politik bir *örgüt* haline getirildi. Bu tarihten önceki askeri ittifaklara baktığımızda, bunların belirli bir dönem için belirli bir düşmana karşı yapılmış, diplomaside klasik ittifaklar olarak adlandırılan, kendi bürokratik ve askeri örgütlenmesi bulunmayan antlaşmalar olduğu görülmektedir. Ancak ilk kez NATO ile bir ittifak antlaşması, kendi ordusu, karargahı ve personeli ile uluslararası bir örgüt haline getirilmiştir.

Bir Avrupa ordusu yaratılması fikri aslında ABD'den gelmiştir (KUGLER, 1993: 54). Ayrıca ABD, "Avrupa Kalkınma Programı" (yaygın adıyla "Marshall Planı") kapsamında yapmayı düşündüğü yardımların bir kısmını Kuzey Atlantik ülkelerinin askeri güçlerinin geliştirilmesine kullanarak ekonomik ve askeri yardım arasındaki dengeyi yeniden tanımlamıştır (KNAPP, 1993: 359-360; DUKE, 1993: 30). Avrupa'da bir NATO birliğinin oluşturulması ve ittifak tarafından alınan diğer kararlar NATO'nun Batı Almanya'yı da içine alacak şekilde genişlemesini gündeme getirmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi, Eylül 1950'de New York'ta toplanarak Avrupa'nın Kore'dekine benzer bir saldırıya uğraması durumunda nasıl bir taktik izlenmesi gerektiğini görüşmüş ve olası düşmanın mümkün olduğu kadar Avrupa'nın doğusunda karşılanması ve durdurulmasına karar vermiştir (NATO, 1989: 37; ISMAY, 1954: 102). Bu nedenle, ittifak ülkelerinin elindeki askeri birliklerin yetersizliğini de dikkate alan Konsey, "Almanya'nın Batı Avrupa'nın savunmasına katkıda bulunmasına olanak tanınması gerektiği" yönünde açıklamada bulunmuştur (NATO, 1975: 60). Ancak NATO'nun bazı Avrupalı

üyeleri, Almanya'nın yeniden silahlandırılmasına sıcak bakmamaktaydılar. Bu tutum doğal olarak müttefiklerin Sovyet gücünün Orta Avrupa'da dengelenmesi amacı ve ortak çıkarı ile çelişiyordu. Avrupalı müttefikler, kendi ekonomik kalkınmaları için iş gücünün önemini dikkate alarak, Avrupa Müttefik Komutanlığı'na çok sayıda asker verme fikrine de karşıydılar. Sovyet tehdidinin caydırılması ve ulusal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını hedefleyen müttefikler arası bir işbölümü olmasını savunan ABD, "dengeli ortak güçler" fikrini ortaya atmıştır. Buna göre, Avrupalı müttefikler NATO için gerekli asker gücünün önemli bir kısmını sağlarken, ABD "stratejik bombalama ve denizlerin korunması" sorumluluğunu üstlenecekti (OSGOOD, 1962: 47). Bu amaca yönelik olarak ABD sadece Almanya'nın silahlandırılmasını değil, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini de desteklemiştir. Nihayet bu iki ülke 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya katılmıştır.

Avrupa Savunma Topluluğu (Pleven Planı) girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra İngiltere, yeni bir Avrupa örgütlenme formülüyle Almanya'nın silahlandırılması ve NATO'ya dahil edilmesi gerektiğini ortaya attı. 28 Eylül-3 Ekim 1954 tarihleri arasında Londra'da toplanan Dokuzlar Konferansı'nda Avrupalı devletler bu konuda görüş birliğine vardılar. Birkaç hafta sonra Paris Antlaşmaları ile Batı Almanya daha önce imzalanan Brüksel Antlaşması'na dahil edildi; Batı Birliği Savunma Örgütü, Batı Almanya'nın da katılımıyla genişledi ve Batı Avrupa Birliği (BAB) olarak adı değiştirildi; ve 6 Mayıs 1955'te Batı Almanya NATO'ya tam üye olarak kabul edildi (STUART/TOW, 1990: 56; GRAEBNER, 1981: 33-34). Ayrıca Paris Antlaşması, ABD, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'daki işgalci statülerine son vermekte ve böylece Batı Almanya'nın tam bağımsızlığını tanımaktaydı (CROMWELL, 1992: 13; NATO, 1975: 84-85). Fakat müttefikler, Berlin ile Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sınırları ve statüsünü ele alacak olası bir barış antlaşması da dahil olmak üzere, Almanya'nın birleşmesi ile ilgili konulardaki hukuki haklarını saklı tuttular (KUGLER, 1993: 66). Böylece müttefikler bir yandan Almanya'yı Batı Avrupa devlet sistemine dahil etmiş, diğer yandan da Almanya'nın bu sistemi tehdit etmemesi için gereken güvenlik önlemlerini alma konusunda anlaşmışlardır.

2. "Kitlesele Karşılık" Stratejisi

1950'li yılların ilk yarısında müttefikleri, Avrupa'daki gelişmeler ve Kore Savaşı ile kendini gösteren Sovyet tehdidi ile Almanya'nın yeniden silahlandırılmasıyla tekrar gündeme gelen "Almanya sorunu" uğraştırmıştı. Paris Antlaşmalarının imzalanmasının ardından ise, ittifak içinde tartışmalar NATO stratejisi üzerine odaklandı. Aslında Kore Savaşı müttefikleri hazırlıksız

yakalamış ve bunun sonucunda Kuzey Atlantik Antlaşması bir uluslararası örgüt haline getirilerek Avrupa Müttefik Komutanlığı oluşturulmuştu. Şimdi sıra alınan savunma kararlarını inandırıcı kılmaya gelmişti. Lizbon'da Şubat 1952'de toplanan NATO Konseyi, ittifak tarihindeki en kapsamlı planı onayladı. Buna göre 1952 yılında NATO bünyesinde 50 tümen, 4.000 savaş uçağı ve 704 savaş gemisi oluşturulacak; bunların sayısı 1953'de 75 tümen, 6.500 savaş uçağına; 1954'de ise 96 tümen ile 9.000 savaş uçağına çıkarılacaktı (OSGOOD, 1962: 87). Bu karar göstermektedir ki, 1952 yılında NATO halen konvansiyonel silah kullanımı ve yığınağından yanaydı. Fakat Avrupalı müttefikler, Kore Savaşı sonrasında bölgesel sorunların çözümüne odaklanmışlar, askeri yığınaktan ziyade ekonomik kalkınmaya öncelik vermişler ve böylece ittifak harcamalarının büyük bir bölümünün ABD tarafından karşılanmasını beklemişlerdir.

Aslında, Avrupalı müttefiklerin bu beklentisine ABD'nin "Yeni Bakış" olarak bilinen yeni politikası bir yanıt içeriyordu. Bu politikayla ABD, nükleer silahlara yaklaşımının değişmekte olduğu işaretini de vermişti. Yeni Bakış'ın altında yatan stratejik mantığa göre, Avrupa'da büyük çapta bir savaş olursa Sovyetler de bu savaşa katılacak ve böylece Sovyetler Birliği ile ABD birbirlerine karşı nükleer silahlar kullanacaktı. Bu nedenle, müttefiklerin konvansiyonel silah yığınağı yapmak yerine, nükleer silahların kullanılmasına uygun bir strateji belirlemesi gerekiyordu. Nükleer silahlar konvansiyonel silahlara nazaran hem daha ucuz olduğundan Avrupa ülkeleri kalkınmalarına daha fazla kaynak aktarabilecek, hem de daha etkili olduğundan Sovyet gücünü caydırabilecekti.

Böylece Yeni Bakış, NATO'nun Lizbon hedeflerinin aşağı çekilmesine ve ittifak içinde nükleer silahlara önem verilmesine yol açmıştır. ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles, 12 Ocak 1954'te yaptığı konuşmada, "saldırıcı caydırmanın yolu, öncelikle anında misillemede bulunabileceğimiz büyük bir kapasiteye bağlıdır" diye açıklamış ve NATO stratejisine adını verecek olan şu kelimeleri kullanmıştır: "yerel savunma, kitlesel misilleme gücünün caydırıcılığı ile desteklenmelidir" (PEETERS, 1959: 16). Nitekim bu stratejinin Eisenhower yönetimi tarafından resmen kabul edilmesinin ardından Aralık 1954'de toplanan Kuzey Atlantik Konseyi, olası bir savaşta nükleer silahların kullanılması hakkında Sovyetler Birliği'nin düşüncesine bakmaksızın, bu devlete karşı nükleer silahların kullanılmasına yönelik bir plan hazırlamalarına dair NATO komutanlarına yetki vermiştir (SCHWARTZ, 1983a: 32). Buna göre Sovyetler Birliği Avrupa'yı konvansiyonel silahlarla işgal etmeye kalkışsa dahi, NATO nükleer gücünü kullanabilecekti. Diğer bir deyişle, NATO bu yeni stratejiye göre Sovyet saldırganlığına *kitlesel karşılık* verecekti.

Nükleer silahlar konusunda bu dönemde NATO içinde yaşanan tartışmaları irdelemek bir ayrıntı olur. Ancak şu söylenmelidir ki, 1950'li yıllarda ve 1960'ların başında ittifakın Almanya, İngiltere ve Fransa gibi büyük Avrupalı devletleri nükleer silahlara sahip olmaya çalışmışlar ve bu konu sadece ikili ilişkilerde değil, ittifak içinde de önemli huzursuzlukların doğmasına yol açmıştır. Avrupalı müttefikler arasında denge sağlamak ABD'yi oldukça uğraştırmış, sonuçta İngiltere transatlantik ilişkilerdeki ayrıcalıklı yerini korurken, Fransa ittifakın askeri kanadından ayrılma pahasına da olsa kendi nükleer programından (force de frappe) vazgeçmemiş, Almanya ise Alman gücü konusundaki tarihsel kuşku ve kendi kamuoyunun konuya çok sıcak bakmaması nedenleriyle nükleer silahlara sahip olamamıştır.

Sonuç olarak 1949-1962 yıllarını kapsayan bu ilk dönemde, NATO iki önemli örgütsel değişim geçirmiştir. Bu değişiklikler NATO'nun temel iki amacına ulaşmasına yönelik olarak, yani Sovyet tehdidini bertaraf etmek ve Alman gücünü kontrol altına almak için yapılmıştır. İlk değişiklik, müttefiklerin bir yandan Sovyet tehdidine karşı Kuzey Atlantik Antlaşması'nı bir uluslararası örgüt haline getirip Avrupa Müttefik Komutanlığı'nı oluştururken bir yandan da Batı Almanya'yı NATO ve BAB içine çekerek askeri hareketlerinin denetlenmesi kaydıyla bu ülkenin yeniden silahlanmasına olanak tanımalarıdır. İkinci örgütsel değişiklik ise, NATO'nun nükleer silahların ittifak tarafından kullanılabilirliğine karar vermesi ve bu yönde konvansiyonel silah stoklama yerine "kitlese karşılık" stratejisini kabul etmesidir. Böylece NATO, 1949-1962 yılları arasında değişen güvenlik ortamına uyum sağlayabilmek için gerekli örgütsel değişikliklere gidebilmiştir.

II. 1963-1969 DÖNEMİNDE NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ

1. Küba Füze Krizi ve Kriz Sonrasındaki ABD Tutumu

Müttefiklere göre Sovyetlerin "güç dengesini Batı'nın aleyhine bozmak için Küba'da gizlice nükleer silah konuşlandırma girişimi dünyayı savaşın eşliğine getirmiştir" (NATO, 1975: 147). Sovyetlerin kriz sırasındaki ödün vermez tutumu, nükleer silahlarda ABD'nin üstünlüğü bulunmasına rağmen Sovyetlerin bu ülkeye karşı saldırma kararlılığı gösterebileceğini kanıtlamış ve Amerikalı politikacılar, Sovyetlere karşı güç kullanmanın ne derece mantıklı olabileceğini düşünmeye başlamışlardır. Bu nedenle, Küba Krizi sonrasında Kennedy yönetimi, nükleer silahların rolünün az olduğu yeni bir stratejik

planlamanın gerekliliğini vurgulamıştır (KUGLER, 1993: 146-147; HOPMANN/KING, 1980: 181,185).

Amerikan dış politikasındaki bu değişim yeni bir savunma stratejisinin oluşturulmasına yol açmıştır. Harvard, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (M.I.T.) ve RAND gibi kurumlardan uzmanlar, silahların kontrolü ve ağır misillemeye alternatif stratejiler bulma yönünde çalışmalar başlattı. Tartışmalar özellikle "Schelling Modeli" üzerinde odaklandı. Amerikan-Sovyet nükleer silahlanma yarışına oyun teorisinin uygulanmasıyla geliştirilen bu modele göre, bir tarafın güvenliğini azaltmak diğer tarafın güvenliğini artırmak anlamına gelmiyordu. Aslında, bir tarafın anti-balistik füze sistemi gibi savunma projeleri geliştirmesi, karşı tarafın kendini güvende olmadığını hissetmesine ve böylece daha fazla silahlanmasına neden olmaktaydı. Bu mantığa göre, NATO'nun kitlesel karşılık stratejisi güvenliği artırmadığı gibi gereksiz savunma harcamalarına neden olmaktaydı. Bu nedenle, özellikle William Kaufmann, Albert Wohlstetter ve Henry Kissinger kitlesel karşılık stratejisinin inandırıcılığını sorgulamaya başladılar ve NATO stratejisinde nükleer silahların kısmen konvansiyonel silahlarla değiştirilmesini önerdiler. ABD Başkanı John F. Kennedy bu uzmanların bir bölümünü önemli bazı bakanlıklarda göreve getirmişse de, onların önerilerini Küba krizi öncesinde uygulamaya koymamıştır (STROMSETH, 1988: 28). Küba krizi, bu uzmanlar için Amerikan nükleer politikasını yeniden tanımlayabilecekleri ve ittifakın stratejisini değiştirebilecekleri bir fırsat doğurmuştur.

Kitlesel karşılık stratejisi, ABD'nin nükleer silahlarda Sovyetlere karşı üstünlüğü bulunduğu varsayımına dayanıyordu. Fakat Sovyetlerin 1949'da atom bombasını başarıyla denemesi, 1953'de termonükleer denemeler yapması ve özellikle 1957'de Sputnik'i dünya yörüngesine oturtması, bu varsayımların kuşkuyla karşılanmasına neden oldu. Sputnik Sovyetlerin yalnız Avrupa'yı değil, kıtalararası füze geliştirerek Amerikan kıtasını da tehdit edebileceğini gösterdi (OSGOOD, 1962: 50-51, 112-113).

Kennedy'nin beraberinde getirdiği yukarıda anılan uzmanlar, Dışişleri Bakanı Dean Acheson ve Savunma Bakanı Robert McNamara gibi üst düzey Amerikan politikacılarını aslında Küba krizinden çok önce etkilemişlerdi. 1961 yılında Acheson ve McNamara daha esnek bir strateji tezini savundukları "Gelecek İçin Kuzey Atlantik Sorunlarının Gözden Geçirilmesi" adlı raporu hazırlayarak Başkan Kennedy'ye sunmuşlar ve rapor Kennedy tarafından kabul edilmişti. Rapor, "önceliği nükleer saldırılara değil de, olması muhtemel diğer olaylara karşı hazırlanılmasına verecek daha pratik bir strateji" geliştirilmesini tavsiye ediyordu (SCHWARTZ, 1983a: 30-35). ABD, güvenlik ve savunma politikasındaki bu düşünce değişikliklerini müttefiklerine ancak 4-6 Mayıs 1962 tarihlerinde Atina'da düzenlenen NATO toplantısında açıkladı.

McNamara Atina toplantısında şu görüşleri ortaya atmıştı: 1) Eğer caydırıcılık başarısızlığa uğrar ve Varşova Paktı Batı'ya konvansiyonel silahlarla saldırırsa, müttefikler aynı şekilde, yani konvansiyonel silahlarla mukabelede bulunacaklar; 2) Çatışmaları tırmandırma sorumluluğu saldırganda olacak; 3) Eğer nükleer silahlar kullanılırsa, düşmanın *askeri* gücünün yok edilmesi hedeflenecek, ve böylece düşmanın sivil yerleşim yerlerini ve endüstriyi hedef almasının önüne geçilerek savaş sınırlandırılacak; 4) Nükleer bir savaşı planlayıp yönetme düşman hedeflerinin özenle seçilmesini ve saldırıların koordinasyonunu gerektirdiğinden, karar alma merkezileştirilecekti. Diğer bir deyişle, müttefikler kendi bağımsız nükleer programlarından vazgeçeceklerdi (SCHWARTZ, 1983a: 154-160). McNamara bu görüşleri, 16 Haziran 1962'de Ann Arbor'da yaptığı bir konuşmayla Amerikan halkına da duyurdu.

2. Esnek Mukabele Stratejisi ve Avrupalı Müttefikler

NATO'nun Avrupalı üyeleri başlangıçta kitlesel karşılık stratejisinin değiştirilmesine karşı çıkmışlardır (PARK, 1986: 91). Ancak Avrupa'da hükümet değişikliklerinin olması, McNamara'nın açıkladığı şekliyle olmasa da, esnek mukabele stratejisinin NATO tarafından kabul edilmesini sağlamıştır.

İngiltere'nin yeni strateji hakkındaki görüşleri, 1964 genel seçimlerinden önce ve sonra olmak üzere iki safhada incelenebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmakla birlikte İngiltere, görece olarak güçsüzleşmiş ve küresel liderliği iki süper güce bırakmak zorunda kalmıştı. Fakat Süveyş krizi ile de görüldüğü gibi, Harold MacMillan'ın başkanlığındaki Muhafazakar hükümet, İngiltere'nin dünyadaki etkisini korumaya çalışıyordu. Bu küresel politika, "en az maliyetle en yüksek caydırıcılık" ilkesinin uygulanmasını ve böylece nükleer silahlanmanın özendirilmesini gerektiriyordu (STROMSETH, 1988: 171). Olası bir Sovyet saldırısında Avrupa'nın konvansiyonel silahlarla savunulamayacağına da düşünen Muhafazakar Parti, McNamara'nın görüşlerini eleştirmiştir. 1964 seçimlerinden zaferle çıkan İşçi Partisi ise, hem İngiliz nükleer gücünün bağımsızlığından ve caydırıcılığından şüphe ediyor, hem de İngiltere'nin yayılcı politikasını desteklemiyordu. Bu nedenle İşçi Partisi, ittifaka yaptığı konvansiyonel katkıyı artırma düşüncesine pek sıcak bakmasa da, daha esnek bir NATO stratejisini desteklemiştir (STROMSETH, 1988: 151, 161,171).

Hükümet değişikliği sayesinde Batı Almanya da yeni stratejii benimsemiştir. Ludwig Erhard hükümeti döneminde Batı Almanya, planlanan stratejinin Alman çıkarları doğrultusunda değiştirilmesine çalıştı. Batı Almanya'nın özellikle açıklık getirilmesini istediği konu, olası bir savaşın hangi aşamasında nükleer silahların kullanılabileceğiydi. Savunma Bakanı Kai-

Uwe von Hassel'e göre, nükleer eşik oldukça düşük tutulmalıydı. Batı Almanya'nın cephe ülkesi olması, yani Varşova Paktı ile sınırı bulunması ve Sovyetlerin konvansiyonel saldırısı karşısında büyük kayıplar verecek olması nedeniyle, nükleer silahlar olası bir savaşta mümkün olduğunca erken kullanılmalıydı (SCHWARTZ, 1983a: 169). Bu nedenle Batı Almanya, Varşova Paktı'nın olası bir saldırıya müttefiklerin nasıl yanıt vereceğini bilmesine yarayacak bir stratejinin NATO'nun caydırıcılığını zedeleyeceğini düşünüyordu. Batı Almanya için sadece savunma değil, caydırıcılık da önemliydi (COWEN, 1983: 138-139). Fakat Batı Almanya, yukarıda belirttiğimiz nükleer eşikle ilgili düşüncesi doğrultusunda, esnek mukabele stratejisini zamanla desteklemeye başlamıştır. Bu politika değişikliğine olanak tanıyan en önemli gelişme, 1966 yılında Erhard hükümetinin Hıristiyan Demokrat, Hıristiyan Sosyal Birliği ve Sosyal Demokrat koalisyonu ile değiştirilmiş olmasıdır. Özellikle koalisyon hükümetinin dışişleri bakanlığını yaptığı Willy Brandt'ın liderliğindeki Sosyal Demokratlar, Batı Almanya'nın batı komşuları kadar doğu komşuları tarafından da kabul edilebilir bir güvenlik ve savunma politikası izlemesi gerektiğini savunuyorlardı. Sosyal Demokratların Doğu Avrupa ülkeleri ile politik, ekonomik ve kültürel alanda yaklaşmayı hedefleyen bu politikası, "Doğu Politikası" (Ostpolitik) olarak bilinecekti (BOUTWELL, 1990: 45).

Diğer yandan de Gaulle, Amerikan girişimini iki nedenle reddetmiştir. McNamara'nın açıkladığı nükleer silahların merkezi kontrolü, de Gaulle'ün ulusal bir nükleer programın geliştirilmesi politikasıyla çelişiyordu. Ayrıca Fransa'nın kendi önderliğindeki Avrupa vizyonu, ABD'nin ekonomik ve politik açılardan bütünleşmiş Avrupa vizyonundan çok farklıydı (STROMSETH, 1988: 96, 105, 119). De Gaulle'ün nükleer silahlar konusunda bütün planlama ve yürütmeyi ABD'ye bırakması, kendi Avrupa liderlik savından fedakarlık yapması anlamına gelecekti. Bu nedenle Fransa, NATO Konseyi'nde kitlesel karşılık stratejisinden esnek mukabele stratejisine geçiş yönünde getirilen bütün tekliflere karşı çıktı. Nihayet, NATO içinde nükleer konularda işbirliğini artırmayı amaçlayan Özel Komite'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, 11 Mart 1966'da Fransa, kendi nükleer programından vazgeçmeyeceğini öne sürerek NATO'nun askeri kanadından tamamen çekileceği kararını müttefiklere ilettili.

Bir yandan Fransa'nın ittifakın askeri kanadından çekilmesi, ve böylece ittifak içindeki muhalefetin azalması, diğer yandan da İngiltere ve Batı Almanya'daki hükümet değişiklikleri yeni stratejinin kabul edilmesi olasılığını artırdı (NATO, 1989: 175). Fakat Avrupalı müttefikler ile ABD arasında yeni strateji içindeki nükleer silahların rolü konusunda anlaşmazlık sürüyor ve bu anlaşmazlık yeni stratejinin resmen kabulünü engelliyordu. Avrupalı

müttefikler yeni kabul edilecek stratejinin caydırıcılık işlevini, böylece nükleer silahların ağırlığını vurgularken, Amerikalılar için bu stratejinin caydırıcılıktan ziyade, savunma işlevi önemliydi (PARK, 1986: 92-93). NATO ve Varşova paktları arasında olası bir savaşta nükleer silahların kullanılabilirliği yönünde şüpheleri artan ABD, savunmanın temelde konvansiyonel silahlarla yapılabileceği ve bu nedenle NATO stratejisinin ortaya çıkan bu güvenlik ortamıyla uyumlu hale getirilmesini düşünüyordu. McNamara Atina konuşmasında Avrupa'nın ABD'nin nükleer koruması altında olduğunu söylemişti. Ancak Avrupalı müttefikler, ABD'nin Avrupa'yı gerekirse nükleer silahlarla savunacağını açık bir şekilde ilan etmesi ve olası bir savaşta nükleer silahların en kısa sürede kullanılmasının ittifak içinde benimsenmesi sonucunda yeni stratejinin caydırıcılık işlevi kazanacağını düşünüyordu.

Ancak, Avrupalı müttefikler de zamanla Sovyetlerin nükleer programındaki gelişmelerden rahatsızlık duymuş ve kendilerine özellikle şu iki soruyu sormuşlardır: 1) Amerika kıtasının Sovyet tehdidi altında olduğu bir ortamda, Sovyetlerle yapılacak bir savaşta ABD Avrupalıların yardımına gelecek miydi? 2) ABD yardımı gelse bile, nükleer bir savaşta sağ olarak çıkabilecekler miydi? Avrupalılar böylece bir ikileme karşı karşıya kalmışlardı: Sovyetlerle nükleer silahların kullanılacağı olası bir savaşta "hiç karşı koymama" ile "yok olma" seçenekleri arasında bir tercih yapmaları gerekecekti (OSGOOD, 1962: 59,124,145). Bu nedenle Avrupalı müttefikler, konvansiyonel silahlara da rol veren bir stratejinin gerekliliğini görmüşlerdir.

3. Esnek Mukabele Stratejisinin Kabulü ve Harmel Raporu

Avrupalı müttefikler ile Avrupa'nın endişelerini anlayan ABD arasında 14 Aralık 1967'de yapılan NATO Konseyi toplantısında nihayet aşağıdaki metin üzerinde uzlaşma sağlandı: "NATO'nun stratejisini mevcut politik, askeri ve teknolojik gelişmelere uyarlayan yeni stratejik kavram, her seviyedeki saldırı veya saldırı tehdidine karşı, konvansiyonel veya nükleer olsun, esnek ve dengeli karşılıklar dizisine dayanır. Bu karşılıklar, öncelikle saldırıyı caydırarak barışı koruma; fakat istenmemesine rağmen bir saldırı olması durumunda, ileri savunma düşüncesi dahilinde Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğini ve birliğini koruma amacıyla planlanmıştır" (NATO, 1975: 197).

Bu uzlaşma metninden anlaşılacağı üzere, müttefikler önceki fikirlerinden karşılıklı özveride bulunmuşlardı. Bir yandan "kasıtlı tırmandırma" kavramını kabul eden müttefikler, olası bir çatışmanın tırmanması ve böylece nükleer silahların kullanımı seçeneğini karşı tarafa bırakmazken; diğer yandan da, kitlesel karşılık stratejisine nazaran birçok durumda

konvansiyonel silahlarla karşılık verme olanağını kabul ediyorlardı (SCHWARTZ, 1983b: 16; STROMSETH, 1988: 176). Böylece, Sovyetlerin konvansiyonel silahlarla Avrupa'ya olası saldırısına müttefikler ne doğrudan nükleer silahlarla karşılık verileceğini kabul ediyor, ne de böyle bir seçeneğin önünü kapatıyordu. Aslında bir uzmana göre bu toplantıdaki nihai karar, müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarını gizlemek için oldukça muğlak bir şekilde yazılmıştı (DAALDER, 1991: 2). Örneğin, nükleer silahlar olası bir savaşta ABD'ye göre "mümkün olduğunca geç" kullanılacakken, Batı Almanya'ya göre "mümkün olduğunca erken" kullanılacaktı (STROMSETH, 1988: 181). Böylece her müttefik yeni stratejiyi kendine göre yorumluyordu. Hatta yeni stratejiye açık bir ad verilmedi ve uzunca bir süre bu strateji "karşılık vermede esneklik" şeklinde anıldı.

Bu nihai kararlar aynı gün, yani 14 Aralık 1967'de, "İttifakın Gelecekteki Görevleri" adlı rapor veya daha yaygın adıyla bilindiği üzere Harmel Rapor'u kabul edilmiştir. Bu rapor NATO'daki örgütsel değişimin, müttefiklerin değişen güvenlik şartlarına uyum sağlama çabalarının doğal bir sonucu olduğunu gösteriyordu. "Yumuşama" (détente), ortak savunma politikası yanında ittifakın yeni bir amacı olarak kabul edildi (CROMWELL, 1992: 183; SPENCER, 1990: 36). Müttefikler raporda şu sözlere yer verdi: "Atlantik İttifakı'nın iki temel işlevi vardır. Birinci işlevi, hem saldırıyı ve diğer baskı şekillerini caydırmak hem de saldırı olduğu taktirde üye ülkelerin topraklarını savunmak için yeterli askeri güç ile politik dayanışmaya sahip olmak; ikinci işlevi ise, politik anlaşmazlıkların çözümüne temel oluşturacak daha istikrarlı ilişkilerin kurulması için ilerleme çabalarını sürdürmektir. Askeri güvenlik ve yumuşama birbirine karşıt değil ve fakat birbirini tamamlayan amaçlardır" (NATO, 1975: 199).

Sonuç olarak, 1963-1969 döneminde Sovyetlerin nükleer teknolojide öne çıkması ve sadece Avrupa'ya değil Amerika kıtasına da nükleer silahlarla saldırma kapasitesine ulaşması, uluslararası güvenlik ortamının değişmesine neden olmuştur. ABD, 1960'ların başından itibaren ittifak stratejisinde değişikliğe gidilmesi için fikirler ortaya atmış ve araştırmalar yapmışsa da, bunların uygulamaya geçirilmesi Küba füze krizinden sonra olmuştur. Değişen şartlara uyum sağlayabilmek için müttefikler, hem NATO stratejisinde nükleer silahların ağırlığının azaltılması amacıyla esnek mukabele stratejisini kabul etmiş hem de yumuşama ilkesini politik bir amaç olarak benimsemiştir. Ancak bu değişikliklere gidilmesi kolay olmamıştır. NATO'nun Avrupalı ülkeleri ile ABD arasında uzun süren pazarlıklar sonucunda yeni strateji kabul edilebilmiş; Fransa ittifakın askeri kanadından çekilmiş; Batı Almanya ile olan askeri ve politik görüş ayrılığı belirginleşmeye başlamıştır.

III. 1970-1984 DÖNEMİNDE NATO

1. Avrupa Güvenlik Rejiminin Doğması

1970'li yılların başında Sovyetler Birliği Avrupa'da güvenlikle ilgili geniş katılımlı bir toplantıya sıcak bakıyordu. Fakat müttefikler Paris Antlaşması ile Batı Almanya'ya iki Almanya'nın birleşmesi konusunda yardımcı olacaklarına dair söz verdiği için, müttefikler açısından böyle bir toplantının gerçekleşmesi öncelikle Batı Almanya'nın doğu sınırlarını ve böylece Doğu Almanya'nın varlığını kabul etmesi ile mümkün olabilirdi. Diğer bir deyişle, ittifakın Sovyet teklifini kabul etmesi, Batı Almanya'nın yumuşama politikasını iki Almanya'nın birleşmesinden daha önemli görmesine bağlıydı. Sosyal Demokrat Parti'nin 1969'da Hıristiyan Demokratlara üstünlük sağlaması ve bloklar arasında değişen politik ilişkilere uygun bir politika izlemeye başlamasıyla tüm Avrupa devletlerinin katılımı ile yapılacak bir güvenlik konferansının toplanma olasılığı artmıştır.

12 Ağustos 1970'de Sovyetlerle Moskova Antlaşması'nı ve aynı yıl 7 Aralık tarihinde Polonya ile Varşova Antlaşması'nı imzalayan Batı Almanya, doğu sınırlarının meşruiyetini kabul etmiştir. Bu gelişmelerden memnun olan müttefikler, Berlin konusunda Sovyetlerle müzakere çabalarını hızlandırdılar (BOUTWELL, 1990: 48). Nihayet 3 Haziran 1972'de ABD, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Dörtlü Antlaşma imzalandı. Bundan kısa bir süre sonra, 21 Aralık 1972'de, iki Almanya arasında Temel Antlaşma'nın imzalanmasıyla da, NATO'nun Avrupa konferansı toplanması için gerekli gördüğü şartlar yerine getirilmiş ve müttefikler böyle bir konferansa katılma yönünde istekli olduklarını belirtmişlerdir (NATO, 1975: 267). Bu gelişme, ittifakın Avrupa'daki mevcut sınırlar ve ideolojik kutuplaşmayı, yani statükoyu, resmen kabul ettiği anlamına geliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası barış antlaşması yerine geçen Helsinki Nihai Senedi, otuz beş devlet tarafından 1 Ağustos 1975'te imzalanmış ve böylece Avrupa güvenlik rejimi resmen doğmuştur. Müzakereler sırasında Sovyetler savaş sonrası sınırların "değişmezliği" üzerinde ısrarla dururken, Nihai Senet müttefiklerin görüşüne uygun bir şekilde yazılmış ve sınırların "dokunulmazlığı" ilkesi kabul edilmiştir. Buna göre müttefikler, mevcut sınırları tanımakla ve bunları silah zoruyla değiştirmeme sözü vermekle birlikte, sınır değişikliklerinin barışçı yollardan gerçekleşebileceğini Doğu bloğuna kabul ettirmiştir. Bütün bu gelişmeler Avrupa'da güvenlik ve savunmayla ilgili bir düzenlemenin, yani bir rejimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kısaca rejim, belirli sorunlara ortak yaklaşım oluşturulması amacıyla, devletlerin üzerinde görüş birliğine vardığı ilkeler, normlar, kurallar ve süreçler olarak tanımlanabilir (HAAS, 1990: 172). Avrupa güvenlik rejiminin ilke ve

normları Almanya'nın bölünmüşlük statüsünü ve Avrupa'nın ideolojik kutuplaşmasını belirtirken, bu bölünmüşlüğün ve kutuplaşmasının nasıl yürütüleceğini düzenleyen kural ve süreçler de Almanya'nın Doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetlerle imzaladığı antlaşmalarda yer almıştır. Aşağıda değineceğimiz gibi, iki Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetlerin Avrupa'da demokratik kurumların oluşmasına izin vermesiyle Avrupa güvenlik rejimi 1990'ların başında değişmiştir.

2. Yumuşama Politikasına Farklı Yaklaşımlar

1968 yılında göreve gelen ABD Başkanı Richard Nixon ile 1969 yılında onun güvenlik danışmanlığına getirilen ve 1973 yılında dışleri bakanlığına atanan Henry Kissinger'ın, ABD-Sovyet ilişkilerine küresel bir yaklaşımı vardı. ABD için yumuşama, sadece Avrupa politikasını ilgilendiren bir anlaşma değil ve fakat uluslararası ticaret, "üçüncü dünya" ülkelerindeki faaliyetler, silahların kontrolü de dahil olmak üzere bütün alanlarda iki blok arasındaki ilişkileri kapsayan küresel bir politikaydı (OSGOOD, 1982: 11). ABD'ye göre, diğer uluslararası konularda çatışma yaşanırken, bu konuların birinde ikili iyi ilişkiler kurabilmek mümkün değildi. Avrupalı müttefikler ise, Sovyetlerle ilişkilere bu "ya hep ya da hiç" anlayışından farklı yaklaşıyordu. Avrupalıların bölgesel yumuşama anlayışı, silahlanma yarışını durdurma, iki Almanya arasındaki ilişkilere yumuşama ve istikrar, Orta Avrupa'da görece serbest dolaşım ve Doğu-Batı ticaretinin geliştirilmesi konularını içeriyordu. Böylece, Avrupa kıtasında yumuşamayı korumaya çalışan Avrupalı müttefikler, Sovyet tehdidinin Kuzey Atlantik bölgesi dışında caydırılması konusunda ABD'ye yardım etmede gittikçe isteksizlik gösterdiler (STUART/TOW, 1990: 88). Nitekim Avrupalı müttefikler, ne ABD'ye Vietnam'da yardım etmişler ne de Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline ve Güneybatı Asya, Orta Asya ve Afrika'da askeri gücünü artırmasına güçlü bir tepki göstermişlerdir. Kısaca, "Avrupa dışında doğrudan askeri güç kullanımı, Avrupalı müttefiklerin Avrupa içinde yumuşamanın korunabileceğine duyduğu inancı yok edememiştir" (GOLDEN, 1983: 5-6).

Özellikle Batı Almanya, doğu sınırlarını ve Doğu Almanya'nın varlığını tanıdıktan sonra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk yıllarına nazaran daha aktif bir politika izlemeye başlamış ve gerginleşen ABD-Sovyet ilişkileri karşısında Doğu Politikası'nı Batı Politikası'na feda etme olasılığından endişe duymaya başlamıştı (OSGOOD, 1982: 1, 11-12). İlerde iki Almanya'nın birleşebilmesi için Sovyetlerle olan ilişkilerinde çok dikkatli olması gerektiğini bilen Batı Almanya için aslında yumuşama, bloklarla olan ilişkilerinde denge kurmayı güçleştiren bir unsur oluşturuyordu. Her ne kadar yumuşama Batı Almanya'ya

Batı ittifakı içerisinde daha özgür davranabilme olanağı tanımuşsa da, Sovyetlerle ilişkilerinde hareket serbestisini kısıtlamıştı (BOUTWELL, 1990: 50). Batı Almanya'nın ve genelde Avrupalı müttefiklerin Kuzey Atlantik dışındaki bölgelerde Sovyetlerle mücadeleye girmek istemeyişi, NATO ittifakının yeni görevler üstlenmesine engel olmuş, esnek mukabele ve yumuşama stratejisinin değişmemesine yol açmış ve böylece NATO'da örgütsel statüko korunmuştur. Avrupalı müttefikler sadece örgütsel statükoyu korumakla kalmamış, aynı zamanda ittifak içinde güçlü bir grup oluşturma yönünde de önemli adımlar atmaya başlamışlardır.

3. NATO İçinde Avrupa Grubu'nun Kurulması

Savunma ve güvenlik politikalarının uyumlu hale getirilmesi amacıyla Avrupalı müttefikleri NATO içinde "Avrupa grubu" (Europeangroup) adında gayri-resmi bir örgüt kurdular ve bu oluşumu güçlendirecek önemli programlar başlattılar (CROMWELL, 1992: 42-45; BAUMANN,1987: 21). Örneğin, Avrupa Savunmasını Geliştirme Programı 1970 yılında kabul edildi ve bu tarihten 1975'e kadar bu programa toplam bir milyar Dolar yatırım yapıldı. Bununla da yetinmeyen Avrupalı müttefikler, Avrupa grubu altında faaliyet gösteren bir dizi teknik yan kuruluşlar kurdular. Bunlardan bir kısmı, Avrupalı müttefikler arasında savunma işbirliğinin ne kadar geliştiğini açıkça ortaya koymaktadır: 1) iletişimde EUROCOM; 2) Lojistikte EUROLOG; 3) savunma teçhizatında EUROLONGTERM; 4) Askeri tıp alanında EUROMED; 5) savunma teçhizatı satın alımında EURONAD; 6) Askeri eğitimde EUROTRAINING. Ayrıca, Avrupa Grubu'ndan ayrı olarak 1976 yılında kurulan Bağımsız Avrupa Program Grubu, silah üretimi ve satın alımında işbirliğinin daha da geliştirilmesi için önemli bir forum oluşturmuştur (BAUMANN, 1987: 22-24).

Avrupalı müttefikler,1970-1984 arasında yalnız NATO içerisinde güçlü bir grup kurmakla kalmayıp ileride NATO içerisinde bağımsız hareket edebilmelerine olanak tanıyacak politik ve savunma işbirliğinin de temellerini atmışlardır. Avrupa Toplulukları (AT) önemli bir güç olarak doğmuş, yalnız Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerde bir blok olarak hareket etmekle kalmamış, ittifak içinde de Amerikan politikalarına karşı çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Vietnam Savaşı sırasında ABD'nin Sovyet gücünü NATO bölgesi dışında caydırma girişiminden kaynaklanan savunma giderlerinin bir bölümünü üstlenmeye yanaşmamışlardır. Henry Kissinger bu dönemde her ne kadar transatlantik ilişkileri geliştirmek için "Avrupa Yılı" girişiminde bulunmuşsa da, Avrupalı müttefiklerin tutumu pek değişmemiştir. Nitekim Avrupalı müttefikler, İran'da Amerikan büyük elçiliğinin ele geçirilerek Amerikalı

diplomatların rehin alınması, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, Filistin sorunu, Libya'nın terörist faaliyetlerde bulunduğu iddiası, Sovyet doğal gaz boru hattı ve GATT müzakereleri gibi birçok konuda ABD'den farklı politikalar izlemiştir (CROMWELL, 1992: 101-130; GILPIN, 1987: 190-199).

Sonuç olarak, 1970-1984 döneminde NATO değişim geçirmemiş ve fakat örgütsel statüko korunmuştur. 1960'lı yıllarda kabul edilen esnek mukabele stratejisi ve bu stratejinin politik uzantısı olan yumuşama politikası bu dönemde korunmuştur. Genelde inanıldığı gibi, bu dönemde Kuzey Atlantik bölgesi dışında ABD-Sovyet ilişkilerinin gerginleşmesi neticesinde yumuşama süreci sona ermemiştir. Nedeni, Avrupa'daki güvenlik ilişkilerinin kurumsallaşması ve bir rejim şeklini almasıdır. Bu kurumsallaşmış ilişki, süper güçler arasındaki sorunların Kuzey Atlantik Bölgesi dışında devam etmesine rağmen, yumuşamanın Avrupa'da sürdürülmesini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Avrupalı müttefikler, NATO içinde kendi gruplarını oluşturmuşlar ve AT kanalıyla politik ve savunma konularında ikili ve ortak işbirliğini artırmışlardır.

IV. 1985-1999 DÖNEMİNDE NATO'NUN ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİ

1. Avrupa'da Totaliter Rejimlerin Yıkılması

Sovyetler Birliği'nde iş başına gelir gelmez Gorbaçev, "yeni düşünce" adı altında güvenlik ve savunma konularını ilgilendiren bir politika geliştirdi. Bu politikaya göre, ulusal ve uluslararası güvenlik birbirine sıkı sıkıya bağlı olması nedeniyle, bloklar arasındaki güvenlik sorununa ancak tüm tarafların katılımıyla gerçekleşen müzakereler sonucunda ortak çözüm bulunabilirdi. Ayrıca, karar verme sürecinde askeri endişelerden ziyade, politik çözüm bulma isteği ağırlık taşımalıydı (STEIN, 1994: 157). Gorbaçev, silahlanma konusunda da Sovyetlerin eski üstünlük politikasından vazgeçerek "makul yeterlilik" ilkesini benimsedi. Bu yeni politikaların benimsenmesi yanında, Avrupa güvenlik rejiminin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sisteminin değişmesindeki en önemli etken, Gorbaçev'in hem Sovyetler Birliği hem de Doğu Avrupa ülkelerinde sivil örgütlenmeye izin vermesidir (KOWSLOWSKI/KRATOCHWILL, 1994: 228-229, 233; EVANGELISTA, 1995: 11).

İkinci Dünya Savaşı'nı takiben Sovyetler, Doğu Avrupa ülkelerinde serbest seçimlerin yapılmasını engellemiş ve bu ülkeleri Sovyet etki alanı içinde kalmaya zorlamıştır. Bu politika, 1956 Macaristan ve 1968 Çekoslovakya işgalleriyle de teyit edilmiştir. Böylece, Sovyetlerin Doğu Avrupa'yı boyunduruk altında tutması kurumsallaşmış ve Gorbaçev'e gelene

kadar bütün Sovyet liderleri iki başlı bir politika izleyerek bir yandan Batı ile ikili ilişkilere girerken diğer yandan da Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki kontrollerini korumaya çalışmışlardır. Fakat 1980'lerin ortasından itibaren Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa halklarının temel politik haklarına saygı duymaya başlamış ve Sovyet dış politikasının oluşturulmasında demokratik ülkelerin güvenlik endişelerini de dikkate almıştır. Gorbaçev'in işbaşına gelmesi ve özellikle Nisan 1989'da Polonya'da serbest seçimlerin yapılmasına yeşil ışık yakmasıyla, İkinci Dünya Savaşı sonrası izlenen Sovyet politikaları sona ermiştir.

Sovyetlerin dış politikasındaki bu değişiklik, hem Almanya'nın bölünmüş statüsü ve Avrupa'da ideolojik kamplaşma gibi Avrupa güvenlik rejiminin temelini oluşturan ilke ve normları değiştirmiş, hem de İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sisteminin değişmesine yol açmıştır. "Ülkeleri tarafından tanımlanmış bir oyun benzetmesi, bir sistemin varlığını sürdürmesi ve değişmesini anlamada yardımcı olacaktır. Uluslararası sistem bir kurumlar bütünü olduğu ve kurumlar da normlar tarafından oluşturulan uygulamalar olduğu için, uluslararası sistemi oluşturan normların birkaçı veya tamamı değiştiğinde, o sistemde köklü değişiklikler olacaktır" (KOSLOWSKI/KRATOCHWIL, 1994: 223). İki Almanya'nın bölünmüşlük statüsü ve Avrupa'nın ideolojik kamplaşması, Soğuk Savaş sisteminin kurucu normları olmuştu. Sovyetlerin Doğu Avrupa'da serbest seçimlerin yapılmasına rıza göstermesi ve Doğu Avrupa'daki varlığının sona ermesine izin vermesiyle birlikte, bu normlar ortadan kalkmıştır. Böylece, 1990'ların başında hem uluslararası sistem hem de Avrupa güvenlik rejimi değişti: iki Almanya birleşti ve Doğu Avrupa ülkeleri ekonomik, güvenlik ve savunma politikalarını Batı'nın politikaları ile uyumlaştırmaya başladı. Böylece iki kutuplu dünya yıkıldı ve güç dağılımı konusundaki katı tutum da görece olarak yumuşadı (WAGNER, 1993: 106).

Bu sistemsel değişiklik sonucunda, Avrupa güvenlik rejimi yeni normlar kabul ederek değişmiş ve aynı zamanda genişlemiştir. Öncelikle, otuz dört ülkenin devlet veya hükümet başkanları Kasım 1990'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın zirvesinde bir araya gelerek Yeni Avrupa İçin Paris Şartı'nı kabul etmişlerdir. Bu zirvede Avrupalı liderler "çatışma dönemi ile Avrupa'nın bölünmüşlüğünün sona erdiğini" kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı (AKKA) imzalayarak Avrupalı devletlerin görece güçlerinin kurumsallaşmasını sağlamışlardır (RITTBERGER vd., 1990: 67). Avrupa'da sürpriz bir konvansiyonel saldırı olasılığını azaltan ve Atlantik'ten Urallar'a kadar olan coğrafi bölgeyi kapsayan AKKA, Varşova Paktı ile NATO'nun aynı oranda konvansiyonel askeri teçhizata sahip olmasını öngörüyordu: "20.000 tank, 20.000 top, 30.000

zırhlı personel taşıyıcı, 6.800 uçak ve 2.000 helikopter” (KUGLER, 1993: 473). Ayrıca, bir pakt içinde herhangi bir devletin o pakta ayrılan kuvvetlerin üçte ikisinden daha fazlasına sahip olamayacağını kabul edilmesiyle Sovyetler, hem Doğu Avrupa’da hem de Sovyetler Birliği topraklarının batı kısmında konvansiyonel gücünden yarı yarıya indirmeye gitmek zorunda kalmıştır. AKKA’nın önemli bir tamamlayıcısı olarak taraflar, CFE-1A Antlaşması olarak da anılan “Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetlerin Personel Gücü Hakkındaki Müzakerelerin Nihai Senedi”ni 1992 yılında imzalamışlardır. Buna göre taraf devletler, bağlayıcı olmamakla birlikte, AKKA’nın kapsadığı coğrafi alandaki askeri personel sayılarının sınırlandırması üzerinde anlaşmaya varıyorlardı (SPIEZIO, 1995: 42). Taraf devletler, AKKA ve CFE-1A antlaşmalarının uygulanmasını herhangi bir süreyle sınırlandırmayarak ve AKKA’ya uyulmasının denetimini ayrıntılı şartlara bağlayarak, yeni oluşturulan güvenlik rejiminin güçlü ve etkin olmasını amaçlamışlardır (DEAN, 1992: 46).

2. İki Almanya’nın Birleşmesi ve Bu Birleşmeye Tepkiler

İki Almanya’nın birleşmesine giden yol, Genscher Planı ve ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 2+4 formülüyle açılmıştır. 2+4 Planı’na göre birleşmenin iç sorunlarını iki Almanya müzakere ederken, dış sorunlarını da Almanya’yı işgal altında tutan devletler, yani ABD, Fransa, İngiltere ve SSCB tartışacaktı. Nihayet, 10 Şubat 1990 tarihinde Ottawa’da düzenlenen “Açık Semalar” zirvesinde 2+4 Planı’nın hem iki Almanya hem de işgalci güçler dışişleri bakanları tarafından kabul edilmesiyle Almanya’nın birleşmesi müzakereleri başladı. 2+4 müzakerelerinde birleşik Almanya’nın NATO üyesi olup olmayacağı iki Almanya’nın birleşmesi yolunda en önemli engel olarak ortaya çıktı. Ancak bu sorun, Temmuz 1990’da Stravpol’da yapılan Kohl-Genscher-Gorbaçev üçlü toplantısında Genscher Planı doğrultusunda çözüme bağlandı. Toplantıda alınan karar göre, birleşik Almanya şu şartlarla NATO üyesi olabilecekti: Alman askeri gücü 370.000 askerle sınırlandırılacak, Almanya nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olamayacak ve NATO güçleri mevcut Doğu Alman sınırları içinde konuşlanmayacaktı (ASH, 1993: 352). Bu gelişmeyi takiben, 2+4 Antlaşması Moskova’da imzalandı ve iki Almanya 3 Ekim 1990’da resmen birleşti.

Soğuk Savaş dönemi boyunca kabul edilen hemen her NATO nihai kararında müttefiklerin iki Almanya’nın birleşmesini desteklediği konusu yer almasına ve bu konuda müttefikler arasında bir görüş birliği olduğu izlenimi verilmesine rağmen, gerçekte durum hiç de böyle değildi. Daha önce belirtildiği

gibi, Avrupalı müttefiklere göre Almanya'nın aşırı güçlenmesi Avrupa'da ister istemez güvenlik sorunlarına yol açıyordu. Aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletlerin Almanya sorununa çözümü, Almanya'yı ikiye bölmek olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, iki Almanya'nın yeniden birleşmesi gündeme gelmişti. Zaten güçlü olan Batı Almanya'nın birleşmeden sonra ekonomik ve politik açıdan çok daha güçleneceğini ve böylece Avrupa'da hegemonya haline geleceğini düşünen Fransa, diplomatik atağa geçti. 6 Aralık 1989 tarihinde Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden François Mitterrand, Gorbaçev'den iki Almanya'nın birleşmesini engellemesini istedi (SZABO, 1992: 50). Mitterrand, 18 Aralık tarihinde de Dresden'i ziyaret ederek Doğu Almanya'nın varlığını sürdürmesini desteklediğini ima etti. Fakat birleşme müzakerelerinin gidişinden Mitterrand, iki Almanya'nın birleşmesini engelleyemeyeceğini görmüş, bu nedenle de yeni bir strateji benimsemiştir. Buna göre Fransa, hem Avrupa bütünleşme sürecinin hızlandırılmasını hem de mali ve politik alanlarda birleşmek için somut adımlar atılarak Avrupa Toplulukları'nın genişlemeden ziyade derinleşmeye önem vermesini istemiştir (POND, 1990: 25). Kohl, Mitterrand'ın bu isteklerine karşı çıkmadı. Hatta 19 Nisan 1990'da Topluluk Konseyi'nin dönem başkanı olan İrlanda başbakanı Charles Haughey'e bir mektup yazan iki lider, hem Fransa hem de Almanya'nın Avrupa Toplulukları'nın "Avrupa Birliği"ne dönüştürülmesini görmekten memnurluk duyacağını belirttiler (DINAN, 1994: 165). Haziran 1990'da gerçekleştirilen 2. Dublin zirvesinde de AT üyeleri, aynı yıl Aralık ayında Roma'da yapılacak zirvede biri politik diğeri mali birlik konusunda çalışacak iki hükümetler arası konferansın toplanmasını kabul ettiler.

Böylece Fransa, Almanya'nın gücüne karşı Avrupa bütünleşmesinin hızlandırılması ve derinleştirilmesi politikasını benimsemiştir. Ancak İngiltere'nin bu politikayı desteklemesi biraz zaman alacaktır. Başbakan Margaret Thatcher, Avrupa'da işbirliğinin derinleştirilmesini istemiyor ve federal bir Avrupa yönünde atılacak her adımı kuşkuyla karşılıyordu. Bu nedenle Thatcher, iki Almanya'nın birleşmesine karşı çıkmıştır. Ancak 1980'li yılların sonlarında Thatcher, iç politikada hiç de iyi günler yaşamıyordu: popülaritesi gün geçtikçe azalıyor, Avrupa'daki gelişmelerin gerisinde kalmakla suçlanıyor, ekonomiyi durma noktasına getiren politikaları eleştiriliyor ve getirdiği "kelle vergisi"ne karşı gösteriler yapıyordu. Doğu Avrupa rejimlerinin çökmesi sonucunda meslektaşları Thatcher'ı, hem her şeyi Soğuk Savaş bakış açısıyla değerlendirdiği hem de Avrupa mali ve politik birleşmesi yönünde en ufak bir heyecan duymadığı için eleştirmeye başladılar (YOUNG, 1993: 158). Nihayet Roma zirvesinde Thatcher'ın Avrupa'da işbirliğinin derinleştirilmesine karşı sert bir konuşma yapması bardağı taşıran son damla olmuş ve Muhafazakar partinin kendisine karşı cephe almasıyla da

istifa etmek zorunda kalmıştır (OVERBEEK, 1992: 144). Thatcher'ın halefi John Major, federal Avrupa düşüncesine karşı çıkmakla birlikte, ortaya çıkan yeni güvenlik ortamında Avrupa işbirliğinin derinleşmesinin kaçınılmazlığını kabul etti. Nihayet, *Avrupa Birliği*'ni doğuran Maastricht Antlaşması Aralık 1991'de imzalandı. Buna göre Birlik üç temel üzerine kuruluyordu: 1) Avrupa Topluluğu, 2) Ortak Dış ve Savunma Politikası, 3) Adalet ve içişleri konularında işbirliği. Avrupa Birliği üyeleri aynı zamanda, Batı Avrupa Birliği'nin güçlendirilerek savunma konularında işbirliğinin canlandırılmasını kabul etmişlerdir.

Özetle, Gorbachev'in Sovyetler Birliği'nin çökmesine izin vermesi, Almanya sorununu yeniden gündeme getirmiş, Fransa ve İngiltere önceleri iki Almanya'nın birleşmesini engellemeye çalışmışsa da sonradan bu politikalarını değiştirmek zorunda kalmışlardır (SZABO, 1992: 122). Güç merkezinin Orta Avrupa'ya kaymasıyla Fransa ve İngiltere, birleşik Almanya'yı Avrupa ve Atlantik kurumları içinde tutma ve Avrupa bütünleşmesinin derinleştirilmesi yoluyla Alman gücünü kontrol altına alma politikasını izlemişlerdir. Bu gelişmeler göstermektedir ki, Avrupalı devletler Alman gücünün NATO ve diğer Avrupa örgütleri tarafından kontrol altında tutulmasını halen gerekli görüyorlardı. 1980'lerin sonunda yaşanan tüm bu gelişmeler NATO'nun yeni kararlar almasına yol açmıştır.

3. NATO'da Kabul Edilen "Yeni Stratejik Kavram"

Temmuz 1990'da, yani Gorbachev'in birleşik Almanya'nın NATO'da kalmasına olumlu yanıt vermesi ile iki Almanya'nın resmen birleşmesi arasındaki dönemde, Londra'da toplanan müttefikler NATO ittifakının değişen Avrupa şartlarına "uyum sağlamanın şart olduğunu" ve bu yönde değişeceğini açıklamış ve yeni bir askeri stratejinin hazırlanmasını onaylamıştır (NATO, 1991a: 41-43; CORTIER, 1991: 27-37). Bu yeni strateji, veya tam adıyla "Yeni Stratejik Kavram," NATO'nun Kasım 1991 Roma zirvesinde açıklanmıştır. Yeni stratejik Kavram Avrupa güvenlik ortamının değiştiğini vurguluyordu: "1989'dan beri Orta ve Doğu Avrupa'da meydana gelen önemli değişiklikler NATO'nun amaçlarına ulaşmada çabaladığı Avrupa güvenlik ortamını önemli ölçüde geliştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin eski uyduları tam bağımsızlıklarına yeniden kavuşmuşlardır. Sovyetler Birliği ve onu oluşturan cumhuriyetler radikal değişiklikler geçirmektedirler. Eskiden NATO'nun muhalifi olan ülkeler Varşova Paktı'nı dağıtmakla kalmamış Batı'ya karşı ideolojik düşmanlığı da reddetmişlerdir. Çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve piyasa ekonomisini benimsemişler ve bunların gerçekleştirilmesini hedefleyen politikalar izlemeye başlamışlardır.

Böylece, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki askeri çatışmaların kaynağını oluşturan Avrupa'nın politik bölünmüşlüğü sona ermiştir" (NATO, 1991b: 3).

Bu nedenle müttefikler, ittifakın güvenliğine sadece doğudan değil, her yönden tehlike gelebileceğini; ve bu tehlikelerin büyük bir olasılıkla "etnik çatışmalar ve toprak anlaşmazlıkları da dahil olmak üzere, ciddi ekonomik, sosyal ve politik sorunların doğuracağı istikrarsızlıkların olumsuz sonuçlarından" kaynaklanacağını kabul etmişlerdir (NATO, 1991b: 4; WOYKE, 1993: 121). Yeni Stratejik Kavram'a göre NATO askeri kuvvetleri hem barış, hem kriz, hem de savaş dönemlerinde rol üstlenecek; asker sayısı azalmakla birlikte, daha esnek ve mobil hale gelecek ve gittikçe çokuluslu formasyonlardan oluşacaktı. NATO hem konvansiyonel hem de nükleer silahlara sahip olacaktı. Ancak, önceki stratejilerden farklı olarak, nükleer silahlar sadece "son çare" olarak kullanılabilirdi. Böylece nükleer silahların askeri olmaktan ziyade, "barışı korumak, zor kullanmayı ve her türlü savaşı önlemek" gibi siyasi amaçları bulunmaktaydı (NATO, 1991b: 10, 13). Bu stratejiyle ileri savunma ilkesi de, "azaltılmış ileri mevcudiyet" ilkesiyle değiştirilmiş ve buna uygun olarak müttefikler NATO kuvvetlerinin yeniden konuşlandırılması konusunda anlaşmışlardı.

Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün sona erdiğini açıklamakla NATO üyeleri, "bütünleşmiş ve özgür bir Avrupa" oluşturulmasını öngörmüşler ve bunu gerçekleştirebilmek için "güvenliğe geniş açıdan yaklaşım" ilkesini benimsemişlerdir. Bu ilkeye göre "güvenlik ve istikrarın, vazgeçilmez güvenlik boyutunun yanında, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları vardı." Avrupa istikrarı ve güvenliği bu nedenle yeni stratejide üç temele dayandırılıyordu: "diyalog, işbirliği ve ortak savunma kabiliyetinin korunması." Aslında Harmel Raporu, birinci ve üçüncü noktaları içeriyordu. Yeni stratejinin en özgün yanı, güvenlik ve istikrar için ülkeler arası işbirliğinin gerekliliğini kabul etmesiydi. Bütünleşmiş ve özgür bir Avrupa çerçevesinde işbirliği müttefikler için, "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nda açıklanan ilkeler temel alınarak Avrupa'daki bütün devletlerle işbirliği" anlamına geliyordu. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak da müttefikler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), Avrupa Toplulukları ve özellikle BAB gibi Avrupa'da güvenlikle ilgili diğer örgütleri NATO'nun amaçlarını gerçekleştirmede yardımcı ve hatta ittifakı tamamlayıcı örgütler olarak kabul etmişlerdir (NATO, 1991b: 7-8).

Yukarıda gördüğümüz gibi, iki Almanya'nın birleşmesi Avrupa bütünleşme sürecinin derinleşmesine yol açmıştır. Bu gelişme kendini ittifak içinde de hissettirmiş ve 7-8 Kasım 1991 tarihinde gerçekleşen Roma zirvesinde, AGSK'nin yeni ittifak amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli rol alacağını altı çizilmiştir. Zirve metnine göre: "Avrupa güvenlik ve savunma

kimliği ile ittifak arasında gerekli hem karşılıklı şeffaflığı hem de birbirini tamamlayıcılığı sağlamak için pratik düzenlemelere gidilecekti” (NATO, 1991b: 9, 12). Avrupalı liderler, NATO zirvesinden bir ay sonra da Maastricht Antlaşması'nı imzalamışlar ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın zamanla ortak savunma politikasına dönüşeceğini ve BAB'ın Avrupa Birliği'nin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmişlerdir.

4. NATO İçinde Avrupa Kanadı'nın Güçlenmesi ve Batı Avrupa Birliği

BAB 1954'de kurulmasına rağmen 1980'lerin sonuna kadar hiçbir faaliyet göstermemiştir. İran/İrak savaşından sonra yeniden canlandırılan BAB, Arap Körfezi'nin mayından arındırılmasına yardımcı olmuş ve 1990'daki Körfez krizi sırasında Irak'ın denizden abluka altına alınması görevini üstlenmiştir (FOSTER, 1995: 22). Maastricht Antlaşmasında alınan BAB'ın Avrupa bütünleşmesinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ve Roma zirvesinde müttefiklerce alınan Avrupa savunmasında Avrupalı üyelerin daha fazla rol üstleneceği yönündeki kararlara uygun olarak BAB üyeleri, Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin güçlendirilmesi amacıyla “bütün Avrupa Birliği üyelerinin örgüte ya tam ya da gözlemci statüsüyle üye olmaları için davetiye gönderirken, NATO'nun diğer Avrupalı devletlerine de ortak üye statüsü teklif etmişlerdir” (GATES, 1993: 19).

BAB çerçevesinde işbirliğinin derinleştirilmesi Fransa ve Almanya arasında ortak bir askeri kıta kurulmasıyla başladı ve bu süreç Haziran 1992'de kabul edilen Petersberg Deklarasyonu ile hızlandırıldı. Bu deklarasyonla üye ülkeler, BAB içinde ilk kez bir planlama grubu kuruyorlar ve insancıl konular, kurtarma, kriz-yönetimi, barış koruma ve barış yapma alanlarında askeri birliklerin kullanılabilmesini kabul ediyorlardı. Bu birlikler, “NATO'ya tahsis edilmiş kuvvetleri de dahil olmak üzere” üye ülkelerin kuvvetlerinden oluşacaktı. Böylece, Avrupalı müttefikler hem NATO hem de BAB için ayrı ayrı kuvvetler tahsis etmek yerine, zaten NATO dahilinde hazır tuttıkları kuvvetlerini Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) dahilinde kullanmak istiyorlardı. Petersberg Deklarasyonu'nu takiben üye ülkeler, BAB'ın kullanabileceği kuvvetler listesini aşağıdaki çokuluslu kuvvetleri kurarak genişletmişlerdir: İngiltere-Hollanda Amfibi Kuvveti; Fransız-İtalyan-İspanyol Akdeniz Deniz Kuvveti; Fransız-İtalyan-İspanyol acil müdahale kuvveti; ve Fransız-İngiliz hava kuvveti.

Ayrıca, Ocak 1994'de gerçekleşen Brüksel zirvesinde NATO üyeleri, Avrupa güvenliğinde BAB'ın önemli bir rolü olduğunu kabul etmişler ve daha da önemlisi “ayrılabilir fakat birbirinden ayrı olmayan” kuvvetler kavramını

geliştirerek BAB'a NATO kaynaklarını kullanma izni vermişlerdir (NATO, 1994a: 30-33). Buna göre, NATO kaynaklarının bir kısmı "BAB'ın kullanımı için ayrılabilir, diğer zamanlarda ise ittifak güvenlik yapısının önemli unsurları olarak korunacaktır" (HUNTINGTON, 1996: 451). Bu zirvede ayrıca müttefikler, barış gücü olarak kullanılmak üzere planlanmış Ortak Birleşik Görev Kuvvetleri'nin de "ayrılabilir fakat birbirinden ayrı olmayan" bir NATO kaynağı olduğunu kabul ederek, bu kuvvetlerin hem NATO'ya hem de BAB'a tahsis edilebileceğini kabul etmiştir.

Avrupa Toplulukları ve daha sonra da Avrupa Birliği politik konularda NATO içinde sıkıntılarının doğmasına yol açmıştı. 1990'lı yılların başında da Batı Avrupa Birliği, NATO'yu tamamlayan bir örgüt olmaktan ziyade, onunla rekabet ediyor görüntüsü vermeye başlamıştı. Aslında, Avrupalı devletlerin ittifak içinde ayrı bir ittifak oluşturduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bir uzmanın gözlemediği gibi, "BAB'ın güçlendirilmesini isteyenler, her halde ya NATO'nun gereksiz olduğuna, ya da bu iki örgütün güvenlik görev ve endişelerini kendi aralarında kusursuz bir şekilde bölüşerek yan yana yaşayabileceklerine inanıyorlardı" (GATES, 1993: 28). NATO ve BAB arasındaki rekabet, eski Yugoslavya sorununda kendini en iyi şekilde hissettirmiştir.

5. Yugoslavya'nın Parçalanması ve Müttefikler

Eski Yugoslavya'da 1991 yılının başında politik çalkantı başladığı zaman genel olarak beklenen, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) yeni kriz mekanizmasının devreye girerek soruna barışçıl bir çözüm getirmesiydi. Ancak kısa bir süre içinde bu umudun gerçeğe dönüşmeyeceği anlaşıldı; çünkü, tüm Avrupa ülkelerinin üye olduğu ve ancak oybirliği ile karar alabilen bir örgütün, böyle önemli bir konuda kısa sürede harekete geçmesi beklenemezdi. Nihayet, Yugoslavya konusunda AGİK'in bir uluslararası konferans düzenleme teklifi bizzat Belgrad tarafından veto edildi (ZUCCONI, 1996: 242). Bu olayın ardından AGİK, sorunun askeri bir çatışmaya dönüşmesini engelleyecek tek yetkin organ olarak Avrupa Topluluklarını görmeye başladı. NATO da örgüt çapında AGİK'in bu görüşünü benimsedi; hatta ittifak, Genel Sekreter Manfred Wörner'in ağzından: "Yugoslavya sorununun çözümü konusunda müttefikler Avrupa Toplulukları'na tam destek vermeyi kararlaştırmışlardır" açıklamasında bulundu (CHAYES/WEITZ, 1996: 391).

Avrupa Toplulukları'nın ilk resmi politikası, ekonomik yardım yoluyla Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumak oldu. Ancak, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmelerini takiben, Haziran 1991'de savaşın başlamasıyla Topluluk içinde görüş ayrılıkları belirmeye başladı. Almanya,

sorunun “uluslararası” hale getirilmesinin Sırp saldırılarını durduracağı düşüncesiyle Hırvatistan ve Slovenya'nın Topluluk tarafından tanınması gerektiğini açıkladı. Almanya dışında Topluluk üyeleri henüz tanıma politikasını desteklemiyordu. Bu nedenle Topluluk, ateşkes ilanı için taraflarla görüşmek üzere üçlü bir komisyon kurdu. Görüşmeler sonucunda savaşı taraflar, “Yugoslav Sorununa Barışçıl Çözüm Bulunması İçin Ortak Deklarasyonu” 7 Temmuz'da imzalayarak, Topluluk gözlemcilerinin Slovenya'ya konuşlandırılması üzerine anlaşmaya vardılar (ZUCCONI, 1996: 242).

Temmuz ayı ortalarında, AT tarafından sağlanan bu anlaşmanın daha etkin bir şekilde denetlenmesi için, BAB Genel Sekreteri Willem van Eekelen, sivil gözlemcilerin askeri gözlemcilerle değiştirilmesini teklif etti. Ancak, AT dışişleri bakanları bu öneriyi reddettiler. Bu sonuçsuz girişimin ardından, yine BAB barış koruma güçlerinin Yugoslavya'da konuşlandırılmasını isteyen, biri Fransa diğeri Fransa ve Almanya tarafından hazırlanan iki teklif daha AT organlarına sunuldu. Ancak her iki öneri de İngiltere tarafından veto edildi (HUNTINGTON, 1996: 440-442).

Sırp'ların Lord Carrington'ın barış planını reddetmesinin ardından Almanya, hem Hırvatistan'ı hem de Slovenya'yı, diğeri AT üyelerinin desteğine bakmaksızın, “Noel'den önce,” tanıyacağını Kasım 1991'de resmen ilan etti. Aynı dönemde, “Avrupa Birliği” müzakerelerinin sonuna yaklaşıldığı için, karşılıklı ödünler koparma peşinde olan üye ülkeler birbirlerini kırmak, dolayısıyla, Almanya'nın girişimine engel olmak istemiyorlardı. Sonuçta, Maastricht anlaşması arifesinde AT üyeleri, 16 Aralık'ta Brüksel'de bir araya gelerek, Yugoslavya'dan ayrılan ülkelerin tanınmasında baz alacakları temel ilkeleri açıkladılar. Böylece Almanya, söz verdiği üzere, Hırvatistan ve Slovenya'yı 23 Aralık 1991'de resmen tanıdı (ZUCCONI, 1996: 244-249). Hırvatistan/Slovenya ile Sırbistan arasındaki savaşı durdurmada başarısız olan AT (ve sonradan AB) ile BAB, bu kez Birleşmiş Milletler'e dönerek liderliğin bu örgüt tarafından üstlenilmesini istedi. İlginçtir ki, NATO da aynı istekte bulundu. “Topluluk girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra Wörner, müttefik devletlerin Yugoslav sorununda uluslararası toplumun çabalarının uyumlaştırılmasını Birleşmiş Milletler'den beklediklerini” açıkladı (CHAYES/WEITZ, 1996: 391). Nihayet, BM Güvenlik Konseyi 8 Mart 1992'de Hırvatistan'a barış koruma gücü (UN Protection Force- UNPROFOR) konuşlandırılması kararı aldı.

Böylece, Yugoslav krizinin ilk aşamasında ne transatlantik ilişkilerde uyum neticesinde bir ABD girişimine, ne de Avrupalı müttefikler arasında görüş birliğine tanık oluyoruz. ABD-AB arasında Avrupa'da güvenliğin sağlanmasında rekabet olduğu gibi, Avrupalı müttefikler arasında da derin

görüş ayrılığı vardı. Savaşın ikinci safhasında da bu durum pek fazla değişmeyecekti.

Nisan 1992'de Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında Bosna-Hersek'te savaşın başlamasıyla, Yugoslavya sorunu ikinci safhasına girdi. Fransa'nın BAB barış koruma gücü konuşlandırılması girişimini yine İngiltere engelledi. Diğer taraftan, NATO'ya danışmadan BAB üyeleri, Adriyatik Denizi'ni denetlemek amacıyla bölgeye bir deniz gücü gönderilmesi konusunda Temmuz ayında anlaşmaya vardılar (HUNTINGTON, 1996: 443-444). Ancak, aşağıdaki NATO kararları göz önüne alındığında, Adriyatik operasyonunun BAB ile NATO arasındaki örgütsel mücadeleye dönüştüğü açıkça ortadaydı. İlk olarak, 4 Haziran 1992'de Oslo'da toplanan NATO dışişleri bakanları ittifakın, "AGİK'in sorumluluğu altındaki barış koruma faaliyetlerine her bir olay bazında destek vereceğini" açıkladı (NATO, 1992: 31). İkinci olarak, 10 Temmuz'da bu kez Helsinki'de toplanan dışişleri bakanları, "BAB'ın başlattığı operasyonla da eşgüdüm ve işbirliği içerisinde çalışacak, BM Güvenlik Konseyi'nin 713 ve 757 sayılı kararlarına uyulmasını denetlemek üzere bölgeye bir NATO deniz gücünün gönderilmesi konusunda anlaşılabilir" (NATO, 1992: 39). Ancak Adriyatik'te BAB ile NATO faaliyetleri arasında, en azından 1993 yılı ortalarına kadar, ne işbirliği ne de eşgüdüm vardı. Öncelikle, bölgede hem NATO hem de BAB'ın kendi komuta kontrollerinde kendi donanmaları vardı; ayrıca, her gün için aralarında eşgüdümü sağlayacak ortak bir subay seçmelerine rağmen, herhangi bir kriz durumunda kimin diğerlerine emir vereceği, kimin komutayı ele alacağı açık değildi. Bu sorun Mayıs 1993'teki bir anlaşmayla kısmen giderildi. Buna göre, "NATO ittifakı her iki donanmaya da komuta edecek; ancak, kumanda heyeti hem NATO'nun hem de BAB'ın politik organlarına rapor verecekti." Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında, Adriyatik'teki BAB misyonu, "Avrupa'nın NATO'dan bağımsız olduğunun bir göstergesi ve böylece NATO ittifakına bir nevi meydan okunması" olarak görülebilir (HUNTINGTON, 1996: 444, 448).

Bosna'da savaşın şiddeti artmasıyla, BM Güvenlik Konseyi insani yardımların yerine ulaşmasını sağlamak amacıyla bölgesel uluslararası örgütlerin güç kullanmasına izin verdi. Ancak, ne NATO ne de BAB bu yönde bir adım attı. Sonuçta BM, insani yardım konvoylarını korumak amacıyla bölgede yeni bir barış koruma gücü (UNPROFOR II) konuşlandırılmasını kabul etti. BM'nin bu misyonunu desteklemek amacıyla, daha çok ABD'nin girişimiyle, NATO üyeleri nihayet "BM Güvenlik Konseyi denetimindeki barış koruma operasyonlarını" destekleme kararı aldı (NATO, 1992: 48). NATO, Yugoslavya sorununda gittikçe daha aktif bir rol oynayarak, Adriyatik Denizi'nde silah ambargosu ile ekonomik ambargonun denetimi, Bosna üzerinde uçuşa kapalı bölgelerin denetimi ve BM personelinin hava gücüyle

korunması gibi sorumluluklar üstlendi (LEURDIJK, 1994: 12). Fakat tüm bu önlemler Sırp'ların Boşnak ve Hırvatlara saldırısını durdurmaya yetmedi. Her ne kadar Clinton yönetimi, Bosna'ya uygulanan silah ambargosunu kaldırmayı ve Sırlara karşı hava saldırılarını artırmayı planladıysa da, savaş bölgesinde koruma gücü olarak görev yapan en fazla askere sahip olan İngiltere ve Fransa, askerlerinin yaşamını tehlikeye sokacağını öne sürerek Amerikan planına destek vermedi (SLOAN, 1995: 225; ZUCCONI, 1996: 255).

Sonraki yıllar da aynı gelişmelere, yani ABD ile Avrupalı devletlerin çekişmesine ve özellikle Bosna-Hersek'in ağır kayıplar vermesine sahne oldu. Müttefikler 1993 ilkbaharını da, savaşan taraflarca kabul edilmesi durumunda Vance-Owen planını, BAB'ın mı yoksa NATO'nun mu uygulayacağı konusunu tartışmakla geçirdiler. BAB Konseyi Bosna'ya barış koruma gücü gönderilmesi ve Saraybosna'da bir güvenlik bölgesi kurulması kararı alırken, ABD daha çok "BM'nin kararlarını uygulamak üzere, operasyon üzerindeki tüm kontrolün açık bir şekilde NATO'da olmasını istiyordu" (HUNTINGTON, 1996: 447). Mayıs ayında Sırp'ların Vance-Owen planını reddetmesiyle, BAB ile NATO arasındaki bu tartışma da rafa kaldırıldı. Ancak, savaşın daha da kanlı bir hal alması ve uluslararası toplumun çatışmaları durdurmada aciz kalmasıyla ABD, diplomatik inisiyatifi ele alarak Nisan 1994'te Boşnaklar ve Hırvatlar arasında bir anlaşma sağladı. Bu anlaşmayla iki toplum, aralarında bir federasyon kurmayı kabul ediyorlardı. Hırvat-Boşnak koalisyonu Sırlara karşı görece bir denge sağlamış ve nihayet 1995 sonlarında çarpışan taraflar arasında Dayton Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasının ardından müttefikler Bosna'da, "tarafsız ve hem süre hem de kapsam açısından sınırlı olacak" bir rol üstleneceklerini açıklıyor ve BM koruma gücünden görevi teslim alacak bir barış koruma gücünü bölgeye gönderme kararı alıyorlardı (NATO, 1996: 9).

6. NATO'nun Genişlemesi

Yeni Stratejik Kavram'daki risk tanımına uygun olarak müttefikler, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun en önemli görevinin bütün Avrupa ülkelerinin katılımıyla "Avrupa'da istikrarlı bir güvenlik ortamının" oluşturulması ve korunması olacağını ön görmüşlerdir. Bu nedenle Roma zirvesinde müttefikler, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle daha uyumlu çalışabilmek amacıyla Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) kurdular (KRIENDLER, 1993: 86-87). İlginçtir ki, Konsey ilk toplantısını Sovyetler Birliği'nin resmen dağıldığı tarih olan 20 Aralık 1991'de yapmıştır.

Kısa bir süre içinde KAİK, tüm Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle eski Sovyet cumhuriyetlerinin katılımı sonucunda, genişleme tartışmalarının yapıldığı bir forum halini almıştır. Konsey dahilinde müttefikler, barış

korumadan çevre sorunlarına kadar birçok konuda Avrupa'da istikrarın yaratılması ve korunması amacıyla yıllık çalışma planları yapmışlardır (NATO, 1994b: 29-33). Bu çalışmalara rağmen, 1990'lı yılların başında NATO içinde genişleme konusunda bir çokseslilik vardı. Almanya öncülüğündeki bir grup NATO'nun doğu yönünde hızla genişlemesini isterken, özellikle ABD konuya daha ihtiyatlı yaklaşılmasını istiyordu (BORAWSKI, 1995: 237; BRZEZINSKI, 1995: 29).

Almanya ve Rusya, Soğuk Savaş'tan *bölgesel* süper güç olarak çıkmıştı. Müttefiklerin NATO kuvvetlerini eski Doğu Almanya sınırına konuşlandırma-yacağı sözünü vermesiyle, Almanya kendisi ve Rusya arasında bir tampon bölge oluşturabilmek amacıyla Visegrad dörtlüsü olarak bilinen Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'nın NATO'ya bir an önce tam üye yapılmasını savunmaya başlamıştı. Bu güvenlik endişesinin yanında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine önemli ekonomik yatırımlarda bulunan Almanya, kendi ekonomik çıkarlarının ve yeni oluşan bu pazarların korunması gerektiğini düşünüyordu (GATES, 1993: 25). ABD ise, Rus gücünün kontrol altında tutulmasının yanında, Rusya'yı Avrupa ile yakınlaştırma amacı da güdüyordu.

Müttefiklerin politikasını uyumlaştırma amacıyla ABD Başkanı William J. Clinton, NATO'nun "ne zaman ve nasıl" genişleyebileceği üzerinde tartışmalar başlattı. Böylece Ocak 1994'te yapılan Brüksel zirvesinde müttefikler, NATO'nun "diğer Avrupa devletlerinin üyeliğine açık olduğu" üzerinde anlaştılar. Bunun yanı sıra, ABD'nin planladığı, "NATO genişlemesinin evrimsel sürecinde önemli bir rol oynamasına" inanılan Barış İçin Ortaklık programı (BİO) hayata geçirildi (NATO, 1994a: 31-32). BİO, bir yandan NATO üyeleri ile Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin güvenlik endişelerine cevap verirken, bir yandan da Rusya'yı Avrupa'dan uzaklaştırmamak ve fakat Avrupa'daki gelişmelerin içinde tutarak Soğuk Savaş yıllarındaki gergin ortama dönmek amacını güdüyordu. 30 Mayıs 1997'de adı "Avrupa-Atlantik İşbirliği Konseyi" olarak değişecek KAIK'in güvenliğe örgütsel ve çok taraflı yaklaşımı varken, BİO müttefiklerle NATO'ya üye olmak isteyen ülkeler arasındaki ikili ilişkileri geliştiren, güvenlik ve savunma politikalarının uyumlaştırılmasını sağlayan ve NATO üyeliği için yapılması gereken öncelikleri belirleyen bir forum olmuştur.

Avrupalı müttefiklerin genişleme politikasına zamanla daha sıcak bakmaya başlayan ABD, ittifakın genişlemesini açıkça desteklemeye başlamış ve böylece üyelik için hazır ülkelerin belirlenmesi ile üye olma sürecinin tanımlanması yönünde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Aslında, gittikçe politik bir örgüt statüsü kazanan NATO'nun genişlemesi gerektiği ve genişlediği coğrafyada istikrarı artıracığı görüşü ittifak içinde ve dışında yaygınlık kazanmıştır. Böylece, Temmuz 1997'de yapılan Madrid zirvesinde müttefik

devlet ve hükümet başkanları, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı ittifaka katılım görüşmelerine davet etmişlerdir. Bu ülkelerle 1997 sonbaharında ikili görüşmeler yapılmış ve 16-17 Aralık 1997'de Katılım Protokolleri imzalanmıştır. Bu protokoller NATO üyesi her bir devletin kanunlarına uygun olarak onaylanmış ve üç ülke 1999 Nisan ayında Washington D.C.'de gerçekleştirilen ittifakın 50. kuruluş yıldönümü zirvesinde ittifakın resmen yeni üyeleri olmuşlardır (NATO, 2001: 64). Aşağıda açıklandığı üzere, bu zirvede kabul edilen ilkeler göstermektedir ki genişleme, benimsediği yeni rolü oynayabilmek için örgütün yeni bir amacı haline gelmiştir.

7. NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi

50. kuruluş yıldönümü arifesinde NATO'nun inandırıcılığını test eden en büyük gelişme, Kosova'da Sırbistan ile Kosova Arnavutları/Kosova Kurtuluş Ordusu arasındaki anlaşmazlığın artarak silahlı çatışmaya dönüşmesi ve bu çatışmaların sivillerin yaşamını büyük ölçüde etkilemesi oldu. Rambouillet'de (Fransa) süren görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine NATO, 23 Mart 1999 günü hava hareketini başlatma kararı aldı. 9 Haziran 1999 tarihinde NATO ile Yugoslavya arasındaki anlaşma sonucunda da, yetmiş yedi gün süren bombardımana son verildi (NATO, 2001: 124-125).

Her ne kadar bu operasyonda müttefikler arasında Bosna'daki olaylarına nazaran görüş birliği var gibi görünse de, müttefiklerin ne hepsi hava hareketini desteklemişler ne de hava hareketinin kara gücüyle etkinliğini artırma kararı alabilmişlerdir. Hatta Washington zirvesinde müttefikler, görüş ayrılıklarının su yüzüne çıkmaması için kara gücünün Kosova'da kullanılması konusunu gündeme getirmemişlerdir (KAY, 2000: 75). Hava hareketinin mi, yoksa kara gücünün de kullanılacağı tehdidinin mi Sırları diplomatik masaya gelmeye zorlayan temel faktör olduğu bugün tartışılıyorsa da sadece havadan bombardımanla NATO'nun çatışma başlamadan önce öne sürdüğü tüm şartları kabul ettiremediği ve amaçladığı sonuçlara ulaşamadığı açıktır (STIGLER, 2002: 125; BISSETT, 2001: 48). Kosova'da öldürme ve göç gibi istenilmeyen olayların önüne geçilemediği gibi, NATO ne çatışma sonrasında oluşturulan barış koruma kuvvetleri (KFOR-Kosovo Force) üzerinde tek söz sahibi olabilmiş, ne de Kosova'da bağımsızlık için referandum yaptırabilmiştir.

NATO'nun Kosova müdahalesi hem stratejik açıdan hem de hukuksal açıdan eleştirilmiştir. Stratejik açıdan, Avrupa'da duvarların yıkılmaya başladığı bir dönemde, NATO'nun müzakerelere yeterince şans ve zaman tanımadan müdahalede bulunduğu ve Rusya ile kurulan olumlu ilişkileri zedelemekle kalmayıp, Soğuk-Savaş sonrası oluşturulan uluslararası sistemin istikrarını tehdit ettiği eleştirileri yapılmıştır (DANILOV, 1999: 51, 68;

LOUGHLIN/KOLOSSOV, 1999: 596). Ayrıca, NATO müdahalesi, Birleşmiş Milletler'in herhangi bir kararı olmadan gerçekleştirildiği için, hem BM Şartı'na hem de BM sistemindeki yerleşik kural ve ilkelere ters düştüğü savunulmuştur (THOMAS, 1999: 26; BANDOW, 1999: 72; O'CONNELL, 2000: 88). Türkiye açısından olay değerlendirildiğinde, her ne kadar Kosova'ya NATO müdahalesi kısa dönem amaçlarımıza hizmet ettiyse de, bağımsız bir devlete BM izni olmadan müdahale edilmesi temel dış politika ilkelerimizle çelişmiştir.

Ancak Kosova müdahalesinin, NATO'nun temel stratejisine aykırı olmadığı, hatta bu stratejinin iyi bir örneği olduğu söylenebilir (KAY, 2000: 78). İç çatışma ve savaşların bölgesel istikrarı tehdit ederek ülkelerarası savaşa dönüşebileceği ve bu nedenle iç çatışmalara müdahale edilmesi gerektiğini düşünen NATO için Kosova müdahalesi, genel NATO stratejisinden sapma olarak değerlendirilemez. Ayrıca, Avrupa-Atlantik bölgesinde sadece istikrarı koruyacağını değil, demokrasi ve insan hakları gibi bazı değerleri de geliştireceğini öne süren bir ittifak için Kosova müdahalesi, "normal" olarak değerlendirilebilir. Tabii ki, stratejik belgelerinde verilen sözlerin NATO tarafından ne derece gerçekleştirilebileceği ve örgütün inandırıcılığı tartışılması gereken konulardır.

8. Yeni Stratejik Kavram'ın Güncellenmesi: "İttifakın Stratejik Kavramı"

Washington D.C. zirvesinde müttefikler aynı zamanda ittifakın Stratejik Kavramı'nı güncelleyerek geliştirmişlerdir. Kabul edilen metin, Yeni Stratejik Kavram'daki ilkelerin hepsini benimsemekle birlikte, birkaç noktada yenilik getirmiştir (NATO, 1999: 47-60). Bu yeniliklerin en önemlisi, ittifakın artık "Avrupa-Atlantik" (Euro-Atlantic) bölgesinde güvenliğin yaratılıp geliştirilmesini üstlenen bir örgüt olduğunun vurgulanmasıdır. İttifakın Stratejik Kavramı, "Avrupa-Atlantik" bölgesini tanımlamamasına rağmen, metinden anlaşılacağı üzere bu bölge, Rusya ve Ukrayna'yı da içine alacak şekilde tüm Avrupa ile Kuzey Amerika kıtasını kapsamaktadır.

Metnin 3. maddesi, "NATO'nun merkezi bir rol üstlendiği Avrupa-Atlantik güvenlik sistemi ortaya çıkmakta" derken, 6. maddesi de Kuzey Atlantik Antlaşması'nda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesinin "Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini etkileyecek kriz ve çatışmalarla" riske gireceğini vurgulamaktadır. İttifakın Stratejik Kavramı'nın 48. maddesi de Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik ve istikrarının sağlanmasının temel amaç olduğunu belirtmekte, sonuç cümlesi ise bölünmüşlüğü olmadığını özgür bir Avrupa'nın oluşturulabilmesi için ittifakın her türlü fırsatı değerlendirileceğini

belirtmektedir. Ayrıca 36. ve 37. maddeler “Avrupa-Atlantik” bölgesinin güvenliğinde Ukrayna ve Rusya'nın önemli bir rol oynayacağını vurgulamaktadır. Kısacası, yeni İttifakın Stratejik Kavramı, 1991-1999 arasındaki gelişmeleri de göz önüne alarak, ittifakın coğrafi alanını “Kuzey Atlantik” bölgesi değil, “Avrupa-Atlantik” bölgesi olarak tanımlamaktadır.

Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak metnin getirdiği diğer önemli bir yenilik, ittifakın genişlemeye açık olduğu ve her zaman da açık kalacağını vurgulanmasıdır. Metnin 4. maddesi “ittifak yeni katılımlara kendini hazırlamalıdır” derken, 12. ve 26. maddeleri de, ittifakın yeni üyelerin katılımlarına açık olmasının Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarı geliştirdiği fikrini savunmaktadır. 39. madde ise daha ayrıntılı olarak ittifaka yeni üyelerin kabulünün faydalarını sıralamaktadır. Buna göre yeni üyelerin kabulü sadece Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarını geliştirmeyecek, ittifakın politik ve stratejik amaçlarına hizmet edecek ve örgütün etkinliğini artıracaktır. Bu nedenle genişleme, ittifakın yeni görevlerini yerine getirmede önemli bir araç haline gelmiştir.

Yeni metinde göze çarpan diğer bir konu ise, AGSK'nin, belki biraz da gereğinden fazla, vurgulanmış olmasıdır. Özellikle metnin 13, 17, 18, 30, 42 ve 45. maddeleri NATO içerisinde AGSK'nin geliştirilmesinin önemini ve gelecekte ittifak içerisinde Avrupa kanadının gerek güvenlik gerekse savunma konusunda daha fazla rol alacağını vurgulamaktadır. Metnin genel ruhu ise, artık NATO'nun iki başlı bir örgüt olduğu inancını pekiştirmektedir. Örneğin 30. madde, daha önce kabul edilen ilkeler doğrultusunda, NATO'nun yer almadığı operasyonlara Avrupalı müttefiklerin BAB çatısı altında doğrudan katılabilmelerini ve bu amaçla ittifakın kaynaklarını kullanabileceklerini belirtmektedir.

İttifakın Stratejik Kavramı, güvenliğe geniş açıdan yaklaşım felsefesini korumaktadır. Buna göre savunma boyutunun yanında, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler Avrupa-Atlantik bölgesi güvenliğini etkileyecektir. Buna uygun olarak İttifakın Stratejik Kavramı, anılan bölgeyi tehdit edecek unsurların arasında şunları da saymıştır: etnik çatışma, politik baskı, ekonomik güçlükler, ülkelerin iç politik istikrarlarını kaybetmesi, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, sabotaj ve organize suç, kitle halinde göç ve yaşamsal kaynaklara ulaşmanın engellenmesi. Böylece 1990'ların sonuna gelindiğinde müttefikler, herhangi bir devlet tarafından düzenli ordu kullanılarak doğrudan saldırıyı değil, ve fakat “konvansiyonel olmayan” diye adlandırabileceğimiz yukarıda sıralanan sorunları kendi güvenliklerine tehdit olarak görmeye başlamışlardır.

1991 metnindeki NATO'nun temel görevleri tekrar belirtilmekle birlikte, İttifakın Stratejik Kavramı kriz yönetimini ve ortaklığı, ittifakın temel güvenlik görevleri arasına dahil etmektedir. Genel olarak yeni metin, ittifakın çeşitli krizlere müdahale edebileceğini vurgulamaktadır. Özellikle 31. madde, 1994'te Brüksel'de müttefikler arasında varılan anlaşmaya atıf yaparak, ittifakın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi otoritesi veya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı sorumluluğunda barış koruma işlevi yüklenebileceğini teyit etmektedir. Ayrıca aynı madde, ittifakın "diğer operasyonlara" da başvurabileceğini ve NATO kaynaklarının ve uzmanlığının bu amaçlar için kullanılabileceğini belirtmektedir. "Diğer operasyonlar" kavramı tanımlanmakla birlikte, ittifakın artık barış koruma yanında barış yapma, yani çatışmaların zorla durdurularak taraflara ateşkes veya barış şartlarını kabul ettirme görevlerini de üstlenebileceği ima edilmektedir. Ayrıca İttifakın Stratejik Kavramı, bu yeni görev tanımlaması dahilinde, BM, AGİT, AB ve BAB'ın birbirine karşıt değil ve fakat birbirini tamamlayan örgütler olduğunu ve Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrarı için bu örgütler arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Bu nedenlerle, 1999 yılındaki NATO'nun 1949 yılında kurulan NATO'dan çok farklı bir örgüt olduğu ortadadır. Artık NATO'yu "Kuzey Atlantik Örgütü" değil, "Avrupa-Atlantik" örgütü olarak görmek daha doğru olacaktır. Artık NATO tüm Avrupa'da ve Kuzey Amerika kıtasında güvenliği sağlamayı kendine amaç edinmiş, sadece Avrupa-Atlantik bölgesindeki tehditlere değil, bu bölgenin güvenliğini etkileyecek Akdeniz ve Orta Doğu gibi diğer bölgelerdeki gelişmelere de müdahale etme yolunu hukuki olarak açmıştır. Bu haliyle örgütün hala bir "ittifak" mı olduğu ise, üzerinde düşünülmesi gereken ciddi bir sorudur.

Sonuç olarak 1985-1999 döneminde NATO, Soğuk Savaş sonrası oluşan güvenlik ortamına uyum sağlamak için değişime gitmiştir. Sovyet dış politikasının değişmesi ve böylece Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle hem yeni bir dünya sistemi ortaya çıkmış hem de Avrupa'da yeni bir güvenlik ortamı doğmuştur. Buna uygun olarak, "Yeni Stratejik Kavram" kabul edilmiş ve bu strateji 1999'da "İttifakın Stratejik Kavramı" adı altında geliştirilerek güncellenmiştir. İttifak, Sovyetleri bir tehdit olarak görmekten vazgeçmekle birlikte, Rus gücünü ve Alman gücünü kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. NATO'nun varlığını sürdürmesi; tüm tartışmalara rağmen doğu yönünde genişlemek istemesi; stratejisindeki nükleer ve konvansiyonel silah bileşiminden vazgeçmemesi müttefiklerin Rus gücünü kontrol altında tutmak istemesine işaret etmektedir. Ayrıca, Amerikan güçlerinin hala Avrupa'da yer alması; NATO'da transatlantik ilişkilerin vurgulanması; birleşik Almanya'nın sadece NATO'ya değil Avrupa'daki temel politik ve ekonomik örgütlere bağlı

tutulması; Avrupa bütünleşme sürecinin hızlandırılarak derinleştirilmesi Alman gücü konusundaki şüphelerin tam anlamıyla kaybolmadığını göstermektedir.

SONUÇ:

Bu incelemenin ulaştığı birçok önemli sonuç aşağıdaki tabloyla özetlenebilir:

	1949-1962 (Değişim)	1963-1969 (Değişim)	1970-1984 (Statüko)	1985-1999 (Değişim)
Örgütsel Değişimin Global Nedenleri	Kore Savaşı; tehdidin yalnız politik değil, askeri de olması	Küba Krizi; Sovyet nükleer ve füze teknolojisinin gelişimi	Değişim yok	SSCB'nin çöküşü; sistemsel değişim
Örgütsel Değişimin Bölgesel Nedenleri	Avrupa'nın ekonomik kalkınmaya öncelik vermesi	Avrupa'nın Sovyet nükleer tehdidine coğrafi yakınlığı	Avrupa güvenlik rejiminin doğuşu ve statükoyu koruması	Avrupa güvenlik rejiminin sistemsel değişimle birlikte yenilenmesi
İttifakın Temel Amaçları	Sovyet tehdidi; ve Alman gücü	Sovyet tehdidi; Alman gücü; ve Yumuşama	Sovyet tehdidi; Alman gücü; ve Yumuşama	Rus gücü; Alman gücü; ve Konvansiyonel olmayan tehditler
İttifakın Temel Araçları	Kitlesel karşılık	Esnek mukabele	Esnek mukabele	İttifakın Stratejik Kavramı; ve Genişleme

Tablo1: NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999

İncelenen dönemlerin üçünde NATO önemli örgütsel değişiklikler geçirmiştir. Bu değişiklikler örgütün ya amaçlarına ulaşmak için kullandığı araçlarda veya hem araç hem de amaçlarında meydana gelmiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması 4 Nisan 1949'da imzalanırken, ittifakın iki temel amacı olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi, uluslararası güvenliğe karşı Sovyet tehdidin bertaraf edilmesi, diğeri ise Avrupa'da barış ve istikrarı etkileyen Alman gücünün kontrol altında tutulmasıdır. İlk önemli örgütsel değişiklik ittifakın

araçlarında yapılmış; uluslararası politikadaki gelişmelere uygun olarak Kuzey Atlantik Antlaşması uluslararası bir örgüt haline getirilmiş ve müttefikler “kitlesele karşılık” stratejisini kabul etmiştir. İkinci önemli değişiklik, 1963-1969 arasında kitlesele karşılık stratejisinin esnek mukabele stratejisi ile değiştirilmesi ve aynı zamanda örgütün amaçları arasına “yumuşama”nın dahil edilmesidir. 1970-1984 döneminde ise, Avrupa güvenlik rejiminin hem ABD ile SSCB hem de Avrupalı müttefikler ile SSCB arasındaki ilişkilerin belirli bir istikrar kazanmasını sağlamasıyla örgütsel statüko korunmuştur. 1985 yılından itibaren ise önemli sistemsele değişiklikler sonucunda örgüt, amaç ve araçlarında köklü değişikliklere gitmiştir. Sovyet tehdidi örgütsel bir amaç olarak yerini Rus gücünün denetim altına alınmasına bırakmış; birleşik Almanya’nın NATO dahil Avrupa’daki önemli politik ve ekonomik örgütlere bağlanarak kontrol altında tutulması hedeflenmiştir. Ayrıca “konvansiyonel olmayan” tehditlerin ittifakın asıl hedefi olduğu kabul edilmiştir. Buna göre, terörizm, etnik çatışmalar, ülkelerdeki otorite boşluğu, kitle halinde göç, hayati kaynaklara ulaşmanın engellenmesi ve organize suç gibi konuların artık NATO’nun çözmesi gereken temel sorunların kaynağını oluşturacağı benimsenmiştir. Buna uygun olarak müttefikler, esnek mukabele stratejisini İttifakın Stratejik Kavramı ile değiştirmiş, ayrıca genişleme başlı başına bir amaç olarak ortaya çıkmıştır.

NATO’nun geçirdiği bu değişikliklerin temel nedenlerine baktığımızda, üçlü bir dinamiğin varlığını ve bu dinamikler arasındaki ilişkilerin hem değişimleri başlattığını hem de bu değişimlerin niteliğini belirlediğini görebiliriz. Bu dinamikler: ABD ulusal politika ve çıkarları; temelde ABD ile sistemdeki diğer başat güç arasındaki ilişkilerin belirlediği uluslararası güvenlik ortamındaki gelişmeler; ve Avrupa ülkelerinin politikalarıdır. Bu dinamiklerden ABD politikaları ile uluslararası güvenlik ortamındaki gelişmeler arasındaki ilişki örgütteki değişimi başlatan nedenleri oluştururken; bu değişimin niteliğini ise hem ABD-Avrupa arasındaki ilişkiler hem de Avrupa’nın uluslararası güvenlik ortamına karşı geliştirdiği politikalar tayin etmiştir.

Buna uygun olarak, Kore Savaşı ve bu savaşla ortaya çıkan Doğu Bloku’nun sadece politik değil askeri bir tehdit de oluşturduğu inancı; Küba krizi ve sonucunda ABD-SSCB ilişkilerinin belirli bir istikrara kavuşması; ve SSCB’nin yıkılarak yeni bir uluslararası sistemin ortaya çıkması NATO’yu değişikliğe zorlayan temel nedenler olmuştur. Avrupalı müttefiklerin bu gelişmelere karşı takındığı tutum ve transatlantik ilişkiler de, NATO amaç ve araçlarındaki değişimin niteliğini belirlemiştir. 1949-1962 döneminde Avrupalı devletlerin ekonomik kalkınmaya öncelik vermesi, nükleer silahların ağırlığının benimsendiği kitlesele karşılık stratejisinin kabulüne yol açmıştır. 1960’larda Sovyet nükleer ve füze teknolojisindeki gelişmelerin doğrudan Avrupa kıtasını

tehdit etmesiyle de, Avrupalı müttefikler ABD'nin istediği daha esnek bir stratejinin örgüt içinde benimsenmesine onay vermiştir. Ayrıca, 1985 sonrası gelişmeler nedeniyle Avrupalı müttefiklerin Avrupa Birliği çatısı altında işbirliğini derinleştirme kararı alması, NATO'nun Stratejik Kavramı'nda AGSK'ye önemli bir yer verilmesine neden olmuştur. Böylece, NATO'daki örgütsel değişiklikleri anlamak için ABD'nin ulusal politikası ve çıkarları, uluslararası güvenlik ortamının niteliği, ve Almanya, Fransa, İngiltere gibi Avrupa'nın güçlü ülkeleri ile grup olarak Avrupa Birliği'nin uluslararası güvenlikteki gelişmelere tepkisi bilinmelidir.

1949'dan 1999'a kadar NATO'nun geçirdiği değişimler göz önüne alındığında, NATO'nun temel olarak "Kuzey Atlantik" bölgesinde Doğu Bloku ülkelerinin saldırgan politikalar izlemesini caydırmak ve böyle bir saldırı durumunda ittifak üyelerinin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü savunmak amacı güden bir örgütten, "Avrupa-Atlantik" bölgesinde politik istikrar ve güvenliği sağlayıp korumaya çalışan bir uluslararası örgüte dönüştüğü söylenebilir. NATO hala bir ittifak mıdır? Bu soruya olumlu yanıt verilse bile, bugün yirmi altı üyesi bulunan NATO içinde verilen sözlerin 1949'daki kadar güçlü ve güvenilir olmadığı, artık örgütün savunmadan ziyade, politik istikrar amacına önem verdiği açıktır.¹ NATO'nun, üyeleri arasında bir saldırı olduğunda saldırgan üyeye veya üyelere karşı diğer üyelerin birleşik hareket ettiği bir ortak güvenlik (collective security) örgütüne dönüşme amacıyla olup olmadığı da açık değildir. Ancak, Milletler Cemiyeti örneğinde görüldüğü üzere, ortak güvenlik örgütlerinin başarılı olmadığı bilinmektedir.

NATO ile Avrupa devletlerinin uluslararası çatışmalarda bugüne kadar gösterdikleri işbirliği de tatminkar olmaktan uzaktır. Yukarıda incelendiği üzere, Bosna savaşı sırasında ve genel olarak eski Yugoslavya'nın dağılma dönemindeki çatışmalarda, NATO ve BAB birbirine rakip örgütler oldukları imajını vermiştir. Ayrıca Kosova çatışması sırasında da, müttefikler arasında NATO müdahalesinin nasıl yürütüleceği ve kara gücünün kullanılıp kullanılmayacağı konularında da görüş ayrılıkları belirlemiş ve sonuçta müttefikler, müdahale öncesinde belirledikleri hedeflerden önemli bir bölümüne ulaşamamışlardır. İleride olası benzer bir savaşta veya çatışmada, NATO'nun nasıl davranacağı ve müttefikler arasındaki işbirliğinin ne düzeyde

¹ 29 Mart 2004 tarihinde yedi devletin daha katılımıyla NATO'nun üye sayısı yirmi altıya yükselmiştir. Örgüte en son katılan yedi devlet şunlardır: Bulgaristan, Estonya, Latvia, Lituanya, Romanya, Slovakya, ve Slovenya. Ancak bu beşinci NATO genişlemesinin son genişleme dalgası olmayabileceği örgüt tarafından açıklanmıştır ve Arnavutluk, Hırvatistan ile Makedonya'nın üyeliğe hazırlanması çalışmaları devam etmektedir.

olacağı belirsizdir. Bosna ve Kosova tecrübeleri, gerçekte NATO'nun çatışmalara girme açısından resmi belgelerinde ilan ettiği ve resmi ağızlarından duyurduğundan çok daha alt düzeyde istek, hazırlılık ve görüş birliğine sahip olduğunu göstermiştir. Kısacası, NATO'nun inandırıcılığı bugün için tartışma konusudur.

Bir NATO üyesi olan Türkiye için bu araştırma sonuçları ne anlama gelmektedir? Türkiye'nin "stratejik önemi" hemen her ulusal platformda vurgulansa da, ne NATO'da benimsenen stratejiler ne de örgütün değişim sürecindeki tartışmalar Türkiye'nin konumunu göz önüne almıştır. Bunun temelinde, Almanya, Fransa, İngiltere gibi başat Avrupa ülkelerinin ve sonraları bir blok olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği'nin politik ağırlığı ile transatlantik ilişkilerin önemi yatmaktadır. Diğer bir deyişle, ancak ya tek başına güçlü olan veya güçlü bir örgütten destek alan ülkelerin NATO stratejilerinin belirlenmesinde pazarlık şansı olmaktadır. Bugün için Avrupa Birliği'nin NATO örgütü içinde ayrı bir örgüt olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği üyesi olmayan NATO ülkelerinin NATO stratejisi ve politikalarına etki etmesi hemen hemen imkansızlaşmıştır. AB üyesi olmayan ülkelerin AGSK'nin belirlenmesinde de etkisiz olacağı düşünülürse, Türkiye'nin AB üyeliğinin kendi ulusal güvenlik ve savunma politikaları açısından önemi de açığa çıkmış olur.

İncelememiz 1999-2004 dönemi arasındaki gelişmelere değinmemekle birlikte, bu dönemdeki gelişmeleri anlamaya ışık tutmaktadır. Bu dönem başlı başına bir inceleme konusu oluşturmaktadır; ancak şu söylenebilir ki, hem 2001 yılında NATO'nun Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesine işlerlik kazandırması hem de Irak'tan Afganistan'a kadar uzanan bölgede çeşitli görevler üstlenmesinin temelinde, yukarıda açıklanan dinamikler yatmaktadır. NATO'da iki başlılığın ortaya çıkması, örgütün "Avrupa-Atlantik" bölgesi gibi oldukça geniş bir coğrafi bölgede güvenlik ve istikrarı koruma görevi üstlenmesi ve Stratejik Kavram'da terörizm gibi konvansiyonel olmayan tehditlerin engellenmesini amaçlaması, son günlerdeki gelişmelerin zemininin önceden hazırlandığını göstermektedir.

1949-1999 arasında önemli bir savunma ve güvenlik işlevi üstlenen NATO bugün için de Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliğini sağlamaktadır. Bu nedenle NATO'nun ilgili dönemde ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında örgütsel değişikliklere giderek ayakta kalması uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından belirli bir başarı olarak görülmelidir. Ancak NATO'nun yeni uluslararası sistemde üstlendiği görevler ve ittifak üyelerine yaklaşımı önemli tartışmalara konu olmaya adaydır.

Kaynakça

- ARMAOĞLU, Fahir (1989), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).
- ASH, Timothy G. (1993), *In Europe's Name: Germany and the Divided Continent* (New York: Random House).
- BANDOW, Doug (1999), "NATO's Balkan Disaster: Wilsonian Warmongering Gone mad," *Mediterranean Quarterly*, 10/3: 70-88.
- BAUMANN, Carol E. (1987), "Europe in NATO: Some Historical Perspectives," BAUMANN, Carol E. (ed.), *Europe in NATO: Deterrence, Defense, and Arms Control* (New York: Praeger): 1-31.
- BISSETT, James (2001), "NATO's Balkan Blunder," *Mediterranean Quarterly*, 12/1: 39-50.
- BORAWSKI, John (1995), "Partnership for Peace and Beyond," *International Affairs*, 71/2: 233-246.
- BOUTWELL, Jeffrey (1990), *The German Nuclear Dilemma* (Ithaca: Cornell University Press).
- BRZEZINSKI, Zbigniew (1995), "A Plan for Europe," *Foreign Affairs*, 74/1: 26-42.
- CHAYES, Antonia Handler/WEITZ, Richard (1996), "The Military Perspective on Conflict Prevention: NATO," CHAYES, Abram/CHAYES, Antonia Handler (eds.), *Preventing Conflict in the Post-Communist World: Mobilizing International and Regional Organizations* (Washington, D.C.: The Brookings Institution): 381-427.
- CORTERIER, Peter (1991), "Transforming the Atlantic Alliance," *The Washington Quarterly*, 14/1: 27-37.
- COWEN, Gina (1983), "Reflections on Consensus in NATO: Past Experience and Present Problems," *Arms Control*, 4/2: 134-145.
- CROMWELL, William C. (1992), *The United States and the European Pillar: The Strained Alliance* (New York: St. Martin's Press).
- DAALDER, Ivo H. (1991), *The Nature and the Practice of Flexible Response: NATO Strategy and Theater Nuclear Forces since 1967* (New York: Columbia University Press).
- DANILOV, Dimitri A. (1999), "Implications of the NATO Attack Against Yugoslavia for European Security and Russian-Western Relations," *Mediterranean Quarterly*, 10/3: 51-69.
- DEAN, Jonathan (1992), "Components of a Post-Cold war Security System for Europe," BRAUCH, Gunter/KENNEDY Robert (eds.), *Alternative Conventional Defense Postures in the European Theater, Volume 2: The Impact of Political Change on Strategy, Technology, and Arms Control* (New York: Crane Russak): 45-68.
- DINAN, Desmond (1994), *Ever Closer Union?: An Introduction to the European Community* (Boulder: Lynne Rienner Publishers).
- DUKE, Simon (1993), *The Burdensharing Debate: A Reassessment* (New York: St. Martin's Press).
- EVANGELISTA, Matthew (1995), "The Paradox of State Strength: Transnational Relations, Domestic Structures, and Security Policy in Russia and the Soviet Union," *International Organization*, 49/1: 1-38.
- FOSTER, Edward (1995), *NATO's Military in the Age of Crisis Management* (London: The Royal United Services Institute for Defense Studies).
- GATES, David (1993), *The False Alternative: Europe's Security Dilemma* (London: Institute for European Defense and Strategic Studies).
- GILPIN, Robert (1987), *The Political Economy of International Relations* (Princeton: Princeton University Press).
- GOLDEN, James R. (1983), *The Dynamics of Change in NATO: A Burden-Sharing Perspective* (New York: Praeger).

- GRAEBNER, Norman A. (1981), "The United States and NATO, 1953-1969," KAPLAN, Lawrence S./CLAWSON, Robert W. (eds.), *NATO After Thirty Years* (Wilmington: Scholarly Resources Inc.): 31-57.
- HAAS, Ernst B. (1990), *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations* (Berkeley: University of California Press).
- HOPMANN, P. Terrence/KING, Timothy D. (1980), "From Cold War to Détente: The Role of the Cuban Missile Crisis and the Partial Test Ban Treaty," HOLSTI, Ole R./SIVERSON, Randolph M./GEORGE, Alexander L. (eds.), *Change in the International System* (Boulder: Westview Press): 163-188.
- HUNTINGTON, David S. (1996), "A Peacekeeping Role for the Western European Union," CHAYES, Abram/CHAYES, Antonia Handler (eds.), *Preventing Conflict in the Post-Communist World: Mobilizing International and Regional Organizations* (Washington, D.C.: The Brookings Institution): 429-464.
- IRELAND, Timothy P. (1981), *Creating the Entangling Alliance: The Origins of the North Atlantic Organization* (Westport: Greenwood Press).
- ISMAY, Lord Hastings (1954), *NATO: The First Five Years, 1949-1954* (Paris: North Atlantic Treaty Organization).
- KAY, Sean (2000), "After Kosovo: NATO's Credibility Dilemma," *Security Dialogue*, 31/1: 71-84.
- KNAPP, Manfred (1993), "Economic Aspects of the Creation of the North American-Western European Alliance System (1948-1950)," WIGGERSHAUS, Norbert/FOERSTER, Roland G. (eds.), *The Western Security Community, 1948-1950* (Providence: Berg): 343-373.
- KOSLOWSKI, Rey/KRATOCHWIL Friedrich V. (1994), "Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System," *International Organization*, 48/2: 215-247.
- KRIENDLER, John (1993), "NATO/North Atlantic Cooperation Council," SIMON, Jeffrey (ed.), *NATO: The Challenge of Change* (Washington, D.C.: National Defense University Press): 85-93.
- KUGLER, Richard L. (1993), *Commitment to Purpose: How Alliance Partnership Won the Cold War* (Santa Monica, California: RAND).
- LEURDIJK, Dick A. (1994), *The United Nations and NATO in the Former Yugoslavia: Partners in International Cooperation* (The Hague: Netherlands Atlantic Commission).
- NATO (1975), *NATO Final Communiqués, 1949-1974* (Brussels: NATO Information Service).
- NATO (1989), *North Atlantic Treaty Organization: Facts and Figures* (Brussels: NATO Information Service, 11th edition).
- NATO (1991a), *NATO Final Communiqués, 1986-1990* (Brussels: NATO Office of Information and Press).
- NATO (1991b), *Alliance's Strategic Concept* (Brussels: NATO Office of Information and Press).
- NATO (1992), *Text of Statements, Declarations and Final Communiqués Issued at Meetings Held at Ministerial Level During 1992* (Brussels: NATO Office of Information and Press).
- NATO (1994a), *NATO Review*, 42/1, February 1994.
- NATO (1994b), *NATO Review*, 42/6, December 1994.
- NATO (1996), *NATO Review*, 44/1, January 1996.
- NATO (1999), *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999* (Brussels: NATO Office of Information and Press).
- NATO (2001), *NATO Handbook* (Brussels: NATO office of information and Press).
- O'CONNELL, Mary E. (2000), "The UN, NATO and International Law After Kosovo," *Human Rights Quarterly*, 22/1: 57-89.

- O'LOUGHLIN, J./KLOSSOV, V. (1999), "Still Not Worth the Bones of a Single Pomeranian Grenadier: The Geopolitics of the Kosovo War 1999," *Political Geography*, 21: 573-599.
- OSGOOD, Robert E. (1962), *NATO: The Entangling Alliance* (Chicago: The University of Chicago Press).
- OSGOOD, Robert E. (1982), *American and European Approaches to East-West Relations* (Washington, D.C.: The Johns Hopkins Foreign Policy Institute, School of Advanced International Studies).
- OVERBEEK, Henk (1992), "Caught Between Europe and Atlantic: Britain's European Policy under Margaret Thatcher," POLYCHRONIOU, Chronis (ed.), *Perspectives and Issues in International Political Economy* (Westport: Praeger): 133-149.
- PARK, William (1986), *Defending the West: A History of NATO* (Brighton, U.K.: Wheatsheaf Books).
- PEETERS, Paul (1959), *Massive Retaliation: The Policy and Its Crisis* (Chicago: Henry Regnery Company).
- POND, Elizabeth (1990), *After the Wall: American Policy Toward Germany* (New York: Priority Press Publications).
- RITTBERGER, Volker/EFINGER, Manfred/MENDLER, Martin, "Toward an East-West Security Regime: The Case of Confidence- and Security-Building Measures," *Journal of Peace Research*, 27/1: 55-74.
- SANDER, Oral (1984), *Siyasi Tarih* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 541).
- SCHWARTZ, David N. (1983a), *NATO's Nuclear Dilemmas* (Washington, D.C.: The Brookings Institution).
- SCHWARTZ, David N. (1983b), "A Historical Perspective," STEINBRUNER, John D./ SIGALS, Leon V. (eds.), *Alliance Security: NATO and the No-First-Use Question* (Washington, D.C.: The Brookings Institution): 5-21.
- SLOAN, Stanley R. (1995), "US Perspectives on NATO's Future," *International Affairs*, 71/2: 217-231.
- SPENCER, Robert (1990), "Alliance Perceptions of the Soviet Threat, 1950-1988," SCHWEITZER, Christoph (ed.), *The Changing Western Analysis of the Soviet Threat* (New York: St. Martin's Press): 9-48.
- SPIEZIO, Kim E. (1995), *Beyond Containment: Reconstructing European Security* (Boulder: Lynne Rienner Publishers).
- STEIN, Janice Gross (1994), "Political Learning by Doing: Gorbachev as Uncommitted Thinker and Motivated Learner," *International Organization*, 48/2: 155-183.
- STIGLER, Andrew L. (2002), "A Clear Victory for Air Power: NATO's Empty Threat to Invade Kosovo," *International Security*, 27/3: 124-157.
- STROMSETH, Jane E. (1988), *The Origins of Flexible Response: NATO Debate over Strategy in the 1960s* (London: Macmillan Press).
- STUART, Douglas/TOW, William (1990), *The Limits of Alliance: NATO Out-of-Area Problems since 1949* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press).
- SZABO, Stephen F. (1992), *The Diplomacy of German Unification* (New York: St. Martin's Press).
- THOMAS, Raju G.C. (1999), "NATO, the UN and International Law," *Mediterranean Quarterly*, 10/3: 25-50.
- VALI, Frenc A. (1972), *The Turkish Straits and NATO* (Stanford: Hoover Institution Press).
- WAGNER, R. Harrison (1993), "What was Bipolarity?" *International Organization*, 47/1: 77-106.

- WALLMANN, Walter (1986), "Is There a New German Question," *West Germany, East Germany, and the German Question: Five Lectures at the American Institute for Contemporary German Studies* (Washington, D.C.: The Johns Hopkins University): 3-11.
- WOYKE, Wichard (1993), "NATO Faces New Challenges," *Aussenpolitik*, English Edition, 44/2: 120-126.
- YOUNG, John W. (1993), *Britain and European Unity, 1945-1992* (New York: St.Martin's Press).
- ZUCCONI, Mario (1996), "The European Union in the Former Yugoslavia," CHAYES, Abram/CHAYES, Antonia Handler (eds.), *Preventing Conflict in the Post-Communist World: Mobilizing International and Regional Organizations* (Washington, D.C.: The Brookings Institution): 237-278.